

A PÁRBAJ.

ÉRTEKEZÉS.

OLVASTA A MAGYAR ACADEMIA 1865. JAN. XXIII-ÁN
TARTOTT ÜLÉSÉBEN

TÓTH LŐRINCZ,

M. ACAD. R. TAG.

PESTEN,

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYINÁL.

1865.

Halottak napján Reviczky Szevér sírjától jöttem haza, melyet a korán letűnt jeleB fiatal tehetség iránti részvét koszorúkkal borított el. Képzetelem előtt ragyogtak az erős kar gyámolától megfosztott árva család égő könnyei, s feltárult akirabolt gazdag jövő, mely e termékeny ifjú agyban s kebelben nyugodott, ki hazája legnemesb érdekeinek annyit használhatott volna, ha, szomorú végzete által sodortatva, becsvágva s egy legyőzhetlen előítélet áldozatául nem esik. S nem egy eset már, hogy tanúja voltam a keserű fájdalomnak, mit ezen gyászos előítélet okozott, mely a társaság épen azon értékesebb s nemesebb rétegeiben űzi dülásait, hol egy emberélet vesztesége a házára s közügyre nézve legsajnosabb.

Azomban még ugyanazon hét folytán tanúja voltam egy becsületes ember családja ellen intézett otromba sértésnek, melyet lélek fenekéig ható gúnymosoly követett. A sértettnek szemében fellobbant a méltó harag villáma. — Törvényszék elébe menjen panaszával? a nyilvánosság kíméletlen szőnyegére hurczolja egy nő kényes, és érintést nem tűrő nevét? s több évi perlekedés kellemtlensége után, legjobb esetben beérje azzal

ha sértőjére a rágalmazás bűne s csekély büntetése bíróilag kimondatik? — vagy pedig párbajra hívja hitvány sértőjét, párbajra, melyet keble legmélyebb meggyőződése elvileg kárhozzat? — vagy végre lábbal tapodva a műveltség szabályait, rögtön tetteles elégtételt vegyen, öklével, botjával, s önmagát hívassa ki a sértő által? — első esetben magára vegye a gyávaság bélyegét, barátai, társai megvetését? — második esetben fellázzadjon hazája törvényei ellen, s a családatya azon kockázatnak tegye ki becses és termékeny életét, hogy a sértő által megsebecsítették, megcsonkították, vagy éppen legyilkoltassák? — mily választás! és mégis választania kell! s választja a kisebb rosszat, — sérti a törvényt s kockára teszi életét.

Ezen benyomások hatása alatt fogtam tollat, hogy e tiszteletreméltó testület kebelében, mely, illő, hogy eszméket tisztázni segítessen s irányadó legyen minden nagyobb s fontosabb társadalmi kérdésben, — a párviadalról s becsületbiróságokról terjeszsek elő gondolatokat, melyek ha nem is egészen újak, de talán nem is az unalomig elavultak.

A német irodalomban egymást érte s éri a párbajt tárgyáló értekezés, és monographia; *) s

*) P. o. Asohenbrenner; Blumröder; Braunmühl; Btlher; Cucumus; Falloui C. W. L. Hennings; Oppen; Samhaber; J. K. Schmid; Stadlerj Türkj legújabbán: Nachlowskyj Keyscringj sat.

igen sok becses eszme van p. o. a „Neues Archiv des Criminalrechts“ Hitzig „Annalen der Criminalgesetzpflege“ a egyéb jogtudományi folyóiratokban lerakva. Irodalmunkban, tudtomra, nem sok alapos szó volt még ez érdekes tárgyról. A már csaknem elfelejtett Társalkodó első évi folyamában olvastunk két ellenkező szavazatot, de csak mellesleg figyelőt a kérdés jogi oldalára; a dicsőült Szalay Lászlónk által szerkesztett Themis 1839-ben megjelent harmadik füzetében Grandgagnage Jusztin, lüttichi törvényszéki tanácsos s a brüsseli academia tagjának e tárgyú levele s a belga törvényjavaslat közöltetett. Kimerítők s igen alaposak voltak a büntető törvényjavaslat kidolgozására 1842-ben összeült országos választmányának, hazánk legnemesb erői koszorújának, e tárgy feletti vitatkozásai, melyekből ama törvényjavaslat megszületett, de ezek nem láttak nyilvánosságot, s nem tartoznak szorosan véve az irodalom körébe. — Még talán néhány, alkalomszülte hirlapi czikk, s ez az egész. Még az Ismeretek Tára tizenkét kötetéből is kifejejtetett. Pedig kívánatos, hogy e fontos társadalmi kérdés bővebb s alaposb vitatkozás tárgyává tétessék, mert csak ez az egyetlen helyes út az előítéletek s elfogultságok elosztatására, s kétes tanok minden oldalról felvilágosítására.

I.

Becsület! mily nagy, szent, lélekemelő szó! — Ki tagadná, hogy erkölcsi társaságban, s az úgynevezett jogállamban, mely Isten képeire teremtetett emberekhez illik, egyik főalap a becsületnek, az ember méltóságának, fenntartása s tisztelése. Ezen emberi méltóság pedig nem lehet csupán belső, melyet a tiszta öntudat s önérzet ad; arra, hogy valóság legyen, kell, hogy külsőképen is elismertessék, méltányoltassék s tiszteltessék. Ezen jogos igény, melynélfogva mindenki megkívánhatja, hogy emberi belső méltósága külsőleg is elismertessék, s tiszteltessék, hogy mindenki e méltóságnak s tiszteletnek megfelelő viseletét mutasson mások iránt: a becsület jog. — E jog kizár minden megvető, becsületenitő bánást, s megtiltja, hogy amaz elismerés és tisztelet rágalom s gyanúsítások által sértessék.

De hát nem érheti-e be a becsületesség öntudatával bíró ember azon belső nyugalom- s méltóságérzettel, melyet amaz öntudat nyújt? van e szüksége arra, hogy e méltóságot mások is, és azok is külsőleg elismerjék s tiszteljék, kik azzal talán magok nem bírnak? kevésbbé lesz e tiszteletreméltó Socrates, vagy a mi Kölcseynk, ha egy durva béres oldalba löki, ha egy szilaj ficzko sárral befecskendi, ha egy üresfejű szószátyár amannak szemére veti, hogy Xantippéje

van, s ezt sérteni akarja azzal, hogy fél szemére vagy kopasz fejére rősz élczet csinál?

Kétségkívül semmit sem veszt a belső érték s érdem valódi aransúlyából a bolondok s gazok pajzán sértései által, mint a holdvilágnak nem árt, ha irigy ebek megugatják: de azért, úgy hiszom, ma már csak igen kevés híve akad azon theologusi vagy inkább martyri, s a jog és szabadság emberéhez valóban nem illő stoicus elméletnek, mely csak a zsarnokoknak, az emberiség elnyomóinak, s ezek bérenczeinek tenne jó szolgálatot, miszerint: az embereket meg lehet fosztani külső szabadságuk — méltóságuk s becsületüktől, és így rabszolgákká lehet őket aljasítani a nélkül, hogy belső lelki s erkölcsi szabadságuk s méltóságuk korlátoztassék és csorbittassék, — azon elméletnek, mely a művelt és szereény embereket a garázdák megtámadásainak vetné védtelen martalékul. Socratesnek szabad volt, midőn Xantippéje őt, perlekedve, házából kikergetvén, vizet is öntött utána, bölcshez illő nyugalmában azzal vigasztalni magát, hogy a természet törvénye szerint dörgés után zápor is következik, de ezen elmésséget nem volt szabad másnak, őt sértő szándékkal, elmondani, vagy szemére vetni.

Ezen belső önbecsérzet, külső elismerés nélkül, lélek test nélkül, mely a lélek- és testből álló ember kettős természetének meg nem felel.

Hogy az embert megillető személyes méltóság s becsület ne csak képzelődés, hanem valóság legyen, nem lehet csupán belső, csupán az öntudatban élő; s nem elég, hogy a szabad ember önmaga tisztelje önmagában az emberi méltóságot; követelnie kell e tiszteletet a társaságtól is, melyben, s az emberektől, a kikkel él. E kettő, a belső s külső becsület, oly lényeges, egymástól elválaszthatlan összeköttetésben vannak, mint test és lélek, s csak együtt képezhetnek egy valódi, élő egészet; egyiket a másiktól elválasztani csak a legszomorúbb eredményekre vezető egyoldalúság akarhatja. Míveit nemzetek fogalmai és szokásai mindenkor el is ismerték ezen benső, elválaszthatlan kapcsolatot. S épen oly képtelenség, hogy emberi méltósága belső öntudatával elégedett lehessen a férfi, a kit bárki arczúl csaphat, mint nagy képtelenség más oldalról az, hogy a belső érték s érdem hiánya pótolva legyen külső címek, s a silány aljas jellem fedezve azon külső érdemjelek által, miket olykor épen a szolgálai hízeltetésnek nyújt az abban gyönyörködő magas kedvezés.

Az emberi méltóságnak ezen külső elismerését, mely nélkül az nem valóság, vagyis a becsület jogot épen úgy védeni kell az egészséges állam törvényének, mint az életet és vagyont, s büntetni kell annak megtámadók és sértőit, mint az életre törökét, s rablók- és tolvajokat, De egy-

szersmind legfőbb érdekében van a polgári társaságnak, hogy a minél élénkebb s finomabb becsületérzést polgáraiban fenntartsa, táplálja s ápolja, mint kertész a legnemesb élőfát s virágot; mert ugyan mire menne a társaság, a haza — a törvény kijátszásának ezernemű alkalmá s lehetősége mellett, s főleg feláldozást követelő nehéz időkben — oly polgárokkal, kiket nemes becsületérzés nem melegít? Ásiai nyomorult zsarnokállam szomorú képét látnék előttünk ezen tényező nélkül, oly államét, hol a legmagasb helyzetű hivatalnok is csak alacsony szolga, hol a minister, a nagy vezér teste is épen úgy becstelenítő bambus- és korbácsütéseknek van kitéve mint az inasé s hordaré; hol a pasa keserűen mosolyogva köszöni meg a shah magas kegyét, ki papucsával csak egyik szemét rúgta ki; hol azután csupán az önző, állatias, érzéki vágyak kielégítése az egyetlen mozgató, s minden bármily aljas, szolgálai hízelgés s meghunnyászkodás, és a legundokabb cselszövény elég jó és keresett eszköz, csak célra vezessen. — Ellenben, az élénk becsületérzés leggazdagabb forrása s leghatályosb rúgója a nagy, jeles tetteknek s törekvéseknek. Hol ez kihalt a polgárok szívéből: az állam is csakhamar elerőtlenedik, s lassankint elsatnyul s megsemmisül. Ebben áll valódi életereje minden szabad, úgy nevezett jogállamnak, míg ellenben a zsarnokság életeivé a gyáva, önző, nyomorú érzéki-

ség. Jog és szabadság nem képzelhetők becsület nélkül, mely az elevenítő lélek; s el van veszve úgy az egyén, mint a nép, mely előtt nem szentség a becsület.

E tekintetek parancsolják, hogy minden műveltebb törvényhozás s kormány gondoskodjék a becsület védelméről, szigorú büntetéseket szabván a becsületsértőkre, s felügyelvén, hogy ravasz rász akarat, s hatalmasok önkénye ki ne bűvhassék e büntetések alúl — Ha a becsület megtámadóját szigorúan nem fenyíti a törvény, ha kemény büntetést nem szab mindazon vétkekre, melyek párbajt vonhatnak magok után: természetesen, annál gyakoriabbak lesznek az elégtétel e törvénykivüli nemének esetei; mint p. o. kevés francia fog megelégedni azzal, hogy a ki őt nyilvános helyen becstelenítő kifejezésekkel illeti, az egyszerű rendőri törvényszék által legfeljebb néhány franknyi bírságra büntetessék s még csak börtönbe se kerüljön, míg az, ki gyümölcsét ellopja, fogsággal büntetetik; de mi magyarok se érezhetünk kedvet nyugodtan aludni azon tudattal, hogy a garázda, ki becsületünkben gázol, még csak criminalitást sem követ el, hanem egyszerű polgári per útján, melynek végét csak nagyobb fokú türelem várhatja el, legfeljebb 200 ftban büntetetik.

Egyébiránt, ha a becstelenítés még oly szigorúan büntetnének is: még ezzel nincs segítve

minden bajon. A büntető törvények ugyanis önmagokban sohasem elegendők a becsület védelmére, mert vannak oly finom s mégis igen érzékeny és fájdalmas sértések, melyek bíróság elébe nem vihetők; vannak oly kényes viszonyokat sértő sebek, melyeket a törvényszékek s nyilvánosság előtt leleplezni senkisésem érez kedvet, s melyek a törvény büntetése alá nem is vonhatók, bár az illetőre nézve fájdalmasbak a legdurvább sértéseknél. Ily természetűek p. o. mindazon sértések, melyek a sértettnek neje, leányai s általában nő nevével vannak összekötve, e kényes „nyúlj hozzá“ virágokéval, kiknek gyöngéd szirmai nem tűrik a nyilvánosság erős napsugarait s kíméletlen viharait, melyeket hát bíróság elébe hurczolni lovagias érzelmű, jóra való férfi nem akarhat.

Ezen sérelmek megtorlására, a garázdáknak ily sérelmek elkövetésétől visszaretentésére maradtak divatban ma is, midőn rendezett törvényszékekkel bírunk, a középkori eredetű párviadalok, ezen tökéletlen s kárhuzatos módja az elégtételnek, azon tudat és érzés által tartatva fenn, hogy az egyének becsülete sérthetlenségének megőrzésére a szorosan juridicus, positiv törvények s a közönséges törvényszékek nem elegendők. Szükséges rosznak tartatik a párviadal, melyet bizonyos esetekben nélkülözni nem lehet; ezért támogatja azt mai napig a közvélemény, azért maradtak

sikeretlenek az ellene alkotott törvények, — vanae sine moribus leges — s annál sikeretlenebbek, minél túlságosb a szigor, melyet egyoldalú nézetekből kiinduló törvényhozók alkalmazni jónak láttak.

Kevés ember lesz, ki az elégtétel e tökéletlen nemét, hol az ártatlan vesztheti életét vagy testi épségét s a vétkes megtámadó, a durva s gonosz sértő ülhet gúnykaczagva diadalt áldozata felett; hol az erős, izmos pimasz, s a gyakorolt ügyes brávo és gladiátor határozott előnnyel bír a legnemesebb, legértékesebb egyéniség felett, ha ennek testalkata, karizmai gyöngék s látása nem elég éles; hol a paczkázó nemtelen azzal tetézheti gúnyait, hogy ellenének szégyenpírral borított homlokát még piros vérrel {is elborítja; hol a csábító, ha oly erős és szerencsés a viadalban s lövésben, mint a nőknél, boszantó s lealázó gúnyára minden igazságérzetnek, azzal fizet a kevésbé ügyes s erős férjnek, hogy ezt, ráadásul arra, hogy nevét megbecstelenítő s ágyát beszenyyezé, még az élők sorából is kiírta, s tőle a hűtlen menyecskét megszabadítja;— kevés ember lesz, mondom, ki az elégtétel e nemét esztelennek, s tökéletlen s rász eszköznek ne tartsa a becsület megmentésére.

Tagadhatlan az is; hogy a párbaj a rendezett igazságszolgáltatást nélkülöző középkori ököljog vérszínét s vérszagát viseli magán. — A régi

kor nem ismerte a párbajt annak mostani értelmében, s e vérengző mulatságot a bérelt gladiátoroknak hagyta. — „A régiek büszkébbek voltak“ mond Grandgagnage „mintsem hihették volna, hogy becsületük mások szemtelensége által vesélyeztethetik, s azt sem gyanították, hogy jogbizonyosság rejlik egy kardvágásban.“ A párbajok eredete a középkorból, az ököljog s erőszak korából való. E korban, szabályos törvények s rendezett törvényszékek nem léteben, féktelen s hadakozó anarchia állapotában, kiki önmaga volt bírója az ellene elkövetett sérelmeknek s védte és megboszúlta magát, a hogyan ereje engedte. S e szokás, a vad erő korából származott át a béke és rend jelen időszakába, mint kiáltó anomália, s a mostani műveltséggel szemközt ellenkező, annak képére szennyfoltot nyomó hagyomány. Háború egyesek közt!

Ki nem gondol vérfagylaló iszonynyal a háborúra, hol ember az embert ezer számra gyilkolja, s vérhetükkel írja fel gyakran az önkény legundokabb jogtalanságát, mely a „fait accompli“ útján törvényné s igazsággá lesz, a történet táblájára? — s ha elég erővel bíránk hozzá, bizonynyal gátolni fognók az államok közti igazságszolgáltatás e szörnyű nemét, — min már annyi nemes elme töprönkedett — s valósítani az örök béke barátinak szép álmait. Hogy ez nem történik, oka csak a lehetlenség. Nincs a philo-

sophusnak rendelkezésére millió kar és fegyver, mely a harag és szenvedély által egymás ellen sodort százezereket elválassza, s a bőszt dühöt még nagyobb erővel leverje és tehetetlenné te-
gye. — A párbaj sem egyéb, mint háború két egyén közt, gyakorlatba vétele az erősebb jogának, hol nem az győz, kinek igazsága van, hanem az, a ki erősebb vagy szerencsésebb. „De már ezen háborút, mert csak két ember közt foly, ha komolyan akarja, csakugyan meggátolhatná a társaság, az állam“ — vélik sokan — „mert erősebb két embernél.“

Es még sem lehet; nem lehet főleg egyszerűen, s nem lehet bármily szigorú törvényekkel. — Miért? — egyszerűen azért, a mit már fentebb idéztem, mert „vane sine moribus leges.“ A párbaj — előítélet, és igen szomorú előítélet, elismeri mindenki. De oly előítélet, melynek e perczen, s míg teljes erejében uralkodik, hódolni kénytelenek azok is, kik észszerűtlenségét átlátják, kik ellene okoskodnak s tollat hegyeznek, mint én magam is. Mert a finom íecsület-érzéssel bíró, lovagias férfi inkább választja a halált, e hideg rémet, mintsem azon társaság s környezet megvetésének s gúnymosolyának te-
gye ki magát, melyben él, mintsem elviselje a gyáva nevet s barátai elfordulását. Emlékezzünk a párisi esetre, hol egy ifjú a Szajna habjaiba ölte búját és szégyenét, mert a párviadalra, imá-

dott szépjének esdeklései s kétségbeesése folytán, ki nem állott, s legközelebbi alkalommal azon társaságban, hol élni szoktak, mindenki részéről megvető hidegséget tapasztalván, azon leány mosolyát is elveszté, kinek kedvéért a becsület megállapított szabályától eltérni elég gyenge, vagy, ha tetszik, elég bátor volt.

Ezen előítéletet, ellene intézett bármily drakóilag szigorú törvények által kiirtani nem lehet. Állhat bármi a §-usban, azért lesz elég párbaj s vérontás az életben, mert a férfi, mint már említém, inkább tízszer meghal, mint a becstelenség bélyegét, mely honfitársai s kartársai bár talán helytelen s alaptalan, de minden esetre élő és sújtó véleménye szerint, a párbajra ki nem állót szennyezi, magára vállalja; — s mert maga á biró is, és pedig annál inkább, minél szigorúbb a kimért büntetés, retteg és vonakodik a közvéleménnyel és saját érzelmével ellenkező törvény alkalmazásától. És ezért hiába küzdöttek századokon ált egyházi s világi hatóságok s a philosophia legszebb érvei a párviadal lovagias szokása ellen. — És tagadhatlan, — mert ne hagyjuk érintetlen a sötét kép másik oldalát sem — hogy az alap, melyből ez, egyes esetekben vérlázasztó eredményekre vezető szokás kifejlett, uemes és rokonszenvet gerjesztő. Szívünkől sajnáljuk az áldozatokat, mély boszúságot érzünk, midőn olykor a szentelen gladiátor letiporja azon

ellenfelet, kinek saruja szíját megoldani sem érdemes: de azért, és ellenére a polgári s egyházi törvényeknek, excommunicációk- és bitófáknak, a tridenti zsinatnak, s az erkölcsi s bölcsészeti kározatásnak: a legelső államférfiak, miniszterek, törvényhozók, parlamenti tagok, nagy írók s művészek, Pitt és Fox, Wellington és Peel, Széchényi és Teleki, sőt Hinkeldey a berlini rendőrfőnök s a Wielopolskiak is folyvást üzik a párbaj általi boszút s önvédelmet; a mi arra mutat, hogy a párbajnak csakugyan némi erkölcsi s parancsoló szükségben gyökerező alapja van, hogy az a vélemények jelen állásában, mellőzhetlen, kikerülhetlen társadalmi kénytelenség némely felmerülő viszonyok közt, melyet minél szűkebb mértékre, minél kevesebb esetekre szorítani igyekezni kell ugyan, és itt ott (p. o. Angliában) már sikerült is, de teljesen kiirtani lehetetlen; és különösen, hogy a büntető törvények túlszigorúsága célra egyáltalán nem vezet, hanem más eszközökről is kell gondoskodni az elterjedt baj enyhítésére, s arra fordítani fő figyelmet, hogy a becsületkérdések elintézése jobb és czélszerűbb alakban történjék. — Talán nem csak a nemes hév ragadta el Mőser Justust, a szabadsági eszmék e hú bajnokát s apostolát, midőn e tárgy feletti nyilatkozatában igen nagy fontosságot helyez arra, hogy a becsület mély érzése s a férfias bátorság és dacz, — mely a párbajokban nyil-

vánul — szabad államok polgárainál erőszakosan el ne nyomassék. Nemes szenvedély a férfiban „úgymond ő“ hogy azért, a mi véleménye szerint őt megilleti, javát s vérét kockára tenni kész; e szenvedélyt nem elnyomni kell, hanem bátorítani, éleszteni. „Allso sollte mán den Zweikampfen nur eine bessere Form geben.“ — Ennyire nem megyek, s a párbajt semmi alakban és soha sem helyeselhetem, a becsületkérdéseknek más módomban elintézését, mint a műveltség s előrehaladt emberiség becsületkérdését, épen oly forrón óhajtom, mint bárki más; de azért nem tagadhatom, hogy minden esetre szebb és rokonszenvesebb jelenet egy büszke Hotspur, sőt egy boxirozó angol hordár, vagy vivő francia borbély is, mint azon jámbor fajta, melyről Heine rász nyelve azt beszéli, hogy „ha tizenketten vannak, egy tuczetet tesznek, s ha egyetlen egy ember megtámadja őket, rendőrség után kiáltanak segítségért.“

II.

Mielőtt átmennénk azon eszközök törvényhozói vizsgálatára, melyek a párbajok gyászos szokását, ha ki nem irthatják is egészen, legalább a lehető legszűkebb korlátok közé szorítják: tartsuk meg rövid szemlénket a párbajok története, s azután a párbajt illető törvényhozás némely eddigi eredményei felett, — szorítkozva

ezúttal csupán azokra, melyek bennünket legközelebről érdekelnek.

A párbajok eredete nem igen vihető túl a rózsá hirü középkoron, a rendezetlen jogállapot, erőszak, anarchia, ököljog szomorú korán, melyet csak a költők rózsaszínü szemüvege láthat a lovagiasság bájos fényében. — Homér hőseinek s az általa dicsóított ó görög világnak párbajai egészen más, erkölcsi s épósi jelentőséggel bírtak, mint megannyi bajnoki hőstettek, s a párbaj mai értelmével épen semmi rokonságban sem állanak. — A görög köztársaságokban s Kómában, mint már fentebb Grandgagnaget idézve említettem, a párbaj szinte nem volt divatos, sőt ellenkezett a műveit erkölcsökkel s illemérzéssel; a római nemes csak a háborúban, hazája védelmében s hódításban használta fegyverét, s azon kívül az aréna' gladiátoraira, béres rabszolgákra bízta annak villogtatását. — A hős Themistocles nem érezte magát megbecstelenítve a reá mért ütés által, s azt mondá: »Üss, de hallgass-meg.“ Ha Plató feltámadna: nem fogná érteni párbajainkat, s igen durvának és műveletlennek tartaná korunkat, melyben a becsület és védelem ily főnök fogalmai uralkodhatnak.

A párbajok szokása a durva középkorból származik, s az emberiség azon alacsony műveltségi fokára mutat, midőn a törvény által rosztul védett, s azt nem tisztelő zabolátlan lovagok több

hajlammal bírtak az önségítésre s bosszúállásra, mint arra, hogy a törvények oltalmához járuljanak, melyek valóban igen rász védelmet is nyújtottak azon rendetlen s békéden korban, midőn s bíróságok tekintély s hatalom nélkül lévén, titkos „Vehmgerichte“ ijjedelmeire volt szükség; a tökéletlen törvényszabályok is csak az uralkodó nyers szokások s erkölcsök visszatükrözései valának, s a jogtalanul megtámadó erőszak ellen ismét csak az önvédelmi erőszak nyújthatott nemi ellenszert.

Ezen állapot azután jogfogalmakat teremtett, melyek azon kor embereinek agyába s meggyőződésébe, hosszas időre kiirthatlanul, befészkeltek magokat, a középkori „ököljog“, erősebb joga“, (Faustrecht, Fehderecht) neve alatt. A kornak ezen jogfogalma a párbajban helyes és igazolt önvédelmet, önségélyt látott, a igazságos, szabados megboszúlását találta abban a szenvedett sérelemnek.

Még erősb szentesítést s mintegy vallásos kenetet nyert a párbaj szokása azáltal, hogy a középkori ordáliák, istenítéletek során is helyet foglalt, egyéb istenítéleti módok, mint p. o. a forró víz, tüzes vas általi próbák közt — mint Grimm mondja német jogrégiségeiben — leghíresebb, leggyakoribb s legnemesebb, és mint ilyen, a törvényt, sőt a vallást megillető tiszteletben állott, — Rendezett és észszerű bizonyítási eljárás hiányá-

ban ugyanis, s a bírák csekély műveltsége mellett, kik, fontosabb esetekben, az elhatározás felelősségét örömet elhárították magokról, szokásba jött a perlekedő feleket hivatalból az úgynevezett istenítéletre utasítani, s ennek egyéb módjai közt, párviadal útján, magok a harczoló felek által döntetni el a kétes kérdést, vakmerően feltéve Istenről, a legmagasb s igazságosb bíróról, hogy minden egyes esetben közvetlenül s egyenesen közbenjár, s az egyik fél ártatlanságát annak csodaszerű megmentése által deríti fel, a másiknak büntetését pedig annak elvesztése által eszközli. Ezen észellenes bíraskodási mód általánosan elterjedt a keresztyén Európában, s többek közt hazánkban is. *) — Tetszett a regényes nymbus, mely azt környezd; tetszett, mert öszhangzásban volt a kor embereinek szokásaival s ízlésével, mely szereté s helyesnek találá, hogy mindent a kard, a testi erő döntsön el; s tetszett a bírának, mert kedvezett azok kényelmének.

És íme, az erőszak, ököljog, ordáliák — mint egyéb feudális szörnyetegek — eltűntek a felvilágosodás, a tudomány s polgárosulás napja, a szelídebb erkölcsök varázsa előtt, mint nincsenek többé rabló lovagok vártornyai a bérczetőkön s földalatti börtönei a mélységben. De

*) Lásd: Botka: De duellis hungaronira litis decisoriiis. Pest, 1829.

bár nem lengeti többé zászlóikat és sisaktollait a tizenkilencedik század szele: a párbajvívás szokása, e feudális színű és szagú igazságszolgáltatás, fennmaradt mai napig, biztos jelül annak, hogy fennmaradásának a most fennálló viszonyokban és szükségben is kell némileg gyökereznie, hogy az nem csak úgy létezik, mint szomorú örökség, melyet a középszázadok lovagai hagytak az álló hadseregek tisztjeire s a nemesekre, kik a hadseregnél is leginkább vannak képviselve, és a szeles diákokra, kik a philister-tömeggel szemközt szinte sajátlagos aristocratiát képeznek, — hanem mint kikerülhetlen s mellőzhetlen szükségesség kifolyása némely esetekben, melyekben a most még tökéletlen becsületvédő törvények segílyt nem nyújtanak, vagy a fennforgó viszonyok kényessége miatt a közbíró-sághoz folyamodni nem lehet. — A sisakos, pánczélos lovagok kettősben vagy kísérelőkkel együtt viselt háborúja, s a hivatalos, bíróilag elrendelt párbaj helyett szokásba jött annak mostani módja a szorosb értelemben vett „párbaj“, vagyis: a bizonyos meghatározott alakban, tanúk jelenlétében kivívott személyes küzdelem két ember közt azon czélra, hogy a megsértett becsületnek fegyverek ereje által adassék elégtétel. — A társaságnak épen magasb és műveltebb osztályaiban közvéleményyé lett, minden előforduló esetben, midőn valaki egy másiknak sértő kifejezései, rágalmi,

vagy *megvető* bánása által becsületét megtámadottnak véli, a szenvedett sérelem jóvátétele végett, személyes elégtételt követelni, mely elégtétel vagy szóbeli nyilatkozat által történik, ha t. i. a számadásra vont sértő, elkövetett bánása s kiejtett szavai helytelenségét s e feletti megbánását bevallja, a sértő kifejezéseket visszavonja, vagy ha kifejezései szelídebb magyarázatot engednek, azokat felvilágosítja, s kijelenti, hogy sértő szándéka nem volt; — vagy, ha ily nyilatkozat megtagadtatik, s a sértő bocsánatot kérni nem akar: a párbaj demonstrációja következik. — Nagy sértések és tetteges bántalmazás esetében a visszavonó nyilatkozat rendesen nem is tekintetik elegendőnek, s egyedül a párbaj marad fenn. Ha már valaki, a társaság ezen elfogadott, szokásos szabályainak ellenére, elégtételt nem követel, vagy, sértő létere, a kihívást el nem fogadja, megvetendő gyávaság és becstelenség bélyegével rovatik meg a közvélemény által, s polgári és társadalmi állását veszélyezteti. — A lovagkor szokásai- s fogalmaiból fennmaradt a vélemény, hogy bátorság nélkül nem képzelhető becsület (a mi gyakran balvélemény); hogy lehet ugyan valaki a másiknál kevésbé erős, ügyes, szerencsés, de nem lehet kevésbé bátor, ha becsületben azzal mérközni akar, s fennmaradt azon fogalom a a becsületről, s e fogalomnak megfelelő hajlam, hogy a becsület tisztán személyes ügynek

tekintessék, mely idegen elítélést nem tűr s a bíró általi eldöntést kizárja, s hogy szabad ember, becsületkérdésekben, más bírót nem ismerhet el, mint önmagát, — azon fogalom és hajlam, mely oly általános volt, hogy első Ferencz franczia király is, mint koronás lovag, párbajra hitta V. Károly császárt, ki azt el is fogadta, bár azután a viadal elmaradt, s még 1611-ben is kilenchedik Károly svéd király hasonló kihívást intézett negyedik Keresztély dán királyhoz, ugyan akkor, midőn a zsinatok és kormányok a legszigorúbb büntetéseket dörögték a párbaj ellen. Sőt még 1804-ben, e század küszöbén is megtörtént, hogy egy Linsingen nevű német báró, kinek pere volt a hesseni választó fejedelemmel valamely jószág iránt, kérte a birodalmi gyűlést, hogy ezt karddal „coram judicio Dei“ engedje eldöntetni.

További kifejtésében a párbaj, mely eredetileg nem egyéb, mint durva ököljog, — némi törvényesség és rend színét nyerte azáltal, hogy a párbajvívásra a lovagi harczjáték lényeges szabályai alkalmaztattak, mik által ez meglett különböztetve a közönséges, durva verekedéstől, melyet a csárdák hősei űznek; megkívántatott a fegyverek egyenlősége, a támadás és védelem szabályszerűsége, minden fortély, ravaszság, s egyéb lovagiatlan eszközök távoltartása. A formák szabályszerűsége magának a helytelen dolognak he-

lyességét s törvényességet oltotta az emberek e tárgy felőli fogalmába. Az újabb fegyverek, nevezetesen a lőszeres elterjedt használata lépve a lánssák s nehéz lovagkardok helyébe, a párbaj módja is átalakult; de az új párbajszabályok a régi harczjátékszabályok hasonlatosságára képeztek. A harczbírák helyébe tanúk, segédek léptek, kik nem voltak ugyan bírói hatalommal s külső tekintélyvel felruházva, de jelenlétükkel elvették a viadal gyilkossági jellemét. Szükségesnek tartott a kihívást ily segédek által intézni a sértőhöz, ki szinte kinevezte a maga segédeit, s ezek azután meghatározták a párbaj feltételeit, a fegyverek nemét, a vívás helyét s idejét, a távolságokat, sat. — A középkorból korunkba vezető időszakban gyakrabban előfordultak még a „rencontres“ név alatt ismeretes fegyveres találkozások is, melyek rögtönözve, előleges kihívás s megintés nélkül vivattak, s melyekben a feleken kívül azok baráti, czimborái, cselédei is részt vettek, és a melyek gyakran ismételt megtámadásokat s a családok közt évtizedeken át tartó ellenségeskedést szültek. — Ily megtámadók ma már a büntető törvény s minden művelt ember megvetésének súlya alá esnének; de a közvélemény fél úton megállapodott, s a rendezett, szabályos párbajokat mai napig fenntartá: sőt a polgári osztályokat elkülönző válaszfalak ledőltevel, a szokás, mely előbb a középkori lovagokról

csak a nemesekre, katonákra s általában az aristocraticus osztályokra szállott át, kik a fegyveres elégtételre képtelennek tartott polgárral s paraszttal vívni nem akartak, később minden műveltebb osztály köz szokása lett, s a polgárok, a kereskedők, s iparosok is részesülni kívántak a kitüntetésben, hogy magokat szabályszerűleg megölethessék.

III.

A rózszokásnak ily elterjedése, éles és kiáltó ellentétben a rendezett jogállapottal, s a vallásos és erkölcsi alapeszméssel, felhívta úgy az egyházi, mint a polgári törvényhozó hatalmakat, hogy annak elnyomására büntető törvényeket alkossanak, melyekben kisebb nagyobb szigor uralkodik. — Második Julius pápa 1509-ben anathémát dörgött reá; később X. Leo, VII. Kelemen, IV. Pius, XIII. Gergely, VIII. Kelemen pápák keménynél keményebb parancsokat bocsátottak ki ellene. A tridenti zsinat excommunicatióval, s keresztyéni temetés megtagadásával sújtja, mint ördög művét tekintvén. „Detestabilis duellorum usus „úgymond“ fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur“— Más részről a protestáns Gusztáv Adolf, maga is vitéz lovag, halállal fenyegette, s a halálos büntetést több esetben végre is hajtotta; de azért tábornokai rendre en-

gedelmet kértek tőle, hogy vívhassanak. — Úgy szinte Fridrik porosz fejedelem 1668-ben azt rendeli, hogy a párbajban elesett nemesek holttesteit hóhér temesse el nem tisztos helyen; polgárokéi pedig felakasztassanak. — Később az udvari rendeletek helyébe rendezett codexek lépven, ezek is» legnagyobb részint, gondoskodtak a párbajok büntetéséről. — Mind hiába!

A különféle államok e tárgyat illető törvényhozásait tüzetesen egymás mellé állítani s össze hasonlítani túlhaladná e rövid értekezés körét, melynek feladata csupán az ide tartozó vezéreszmék felett szemlét tartani, s kimutatni, hogy egymagában a legszigorúbb büntető törvény is csak igen kevés hatással van e társadalmi kór-állapot kiirtására, s hogy e célra még más tényezők is múlhatlanul szükségesek, melyekre ekkorig kevés gond fordított. Kívánok mégis megemlíteni némely itthoni adatokat, melyek a nézetek különféleségét, s az e téren haladásokat és fejleményeket kitüntetik.

Azon tapasztalás, hogy a párbaj elleni törvények túlszigorúsága célra nem vezet, sőt a céltól gyakran elvezet, általában szelidebb irányra hangolta az újabb, s a bölcsészet és magasb politika által vezetett törvényhozásokat. A trienti zsinat, a pápák, s Mária Theresia rendeleteinek keménysége nem talál többé követőkre. Az újabb törvényekben kiindulási pontul van fel-

véve, hogy a párbajbeli ölést és sebesítést nem lehet a közönséges gyilkossággal és sebesítéssel tenni párhuzamba, s a kihívást sem tekinthetni önmagában úgy, mint gyilkossági kísérletet, mert nem hagyhaták figyelmen kívül, hogy a párbajokban, ellenkezőleg a közönséges emberöléssel, a felek egyezése szolgál alapul; mindegyik fél önként áll ki viadalra, mindegyik a vak történetre bízta magát, vagy azon gyengébb is, ki meg van győződve ellenfele nagyobb ereje- s ügyességéről és így a vak történettől kedvező eredményt nem várhat, önként választja inkább a halált vagy sebet, mint a közvélemény sújtó megvetését, mely kettő közt szabad választása van; az eredmény tehát, bármily szomorú legyen is, a szerencsétlennek saját akaratán s belegegyezésén nyugszik, és jogi szempontból a „volenti non fit iniuria“ elv alá esik. — Ha tehát a tilos cselekvény, mely az állam egy polgárának életébe vagy testi épiségébe került, nem maradhat is büntetés nélkül a miatt, hogy arra az illető engedelmet adott: e körülmény mégis, és a mindenkit járma alá hajtó, zsarnok előítélet tekintete, a párbajt sokkal szelídebb világításban s menthetőbb színben tünteti fel, mint a közönséges gyilkosságot, hol ez enyhítő körülmények fenn nem forognak.

Tudtomra a most fennálló törvények során legnagyobb szigor uralkodik a párbaj ellen a régi zsinatok reminiscentiáival telt egyházi államban;

s ehhez hasonló uralkodott a már megszűnt apró olasz államokban. Hogy a párbajok-okozta vérontás meggátolassék, oly kegyetlen büntetések állítatnak fel, melyek szerint az orvosság ép oly rész, mint a baj, melynek orvoslásául akarnak szolgálni; halálért halál. — A kihívó, ki ellenfelét megöli, az 1832. sept. 20-iki római Regolamentoo szerint, halállal büntetetik, mint a közönséges gyilkos, s csak azon esetben holtiglani gályarabsággal, mely a halálnál aligha csekélyebb büntetés, ha kiderül, hogy a versengést nem ő okozta; a kihívott, ha ellenfelét megölte, s a kihívástól a végrehajtásig huszonnégy óra elmúlt, szinte halállal büntetetik, s a büntetés csak akkor változik 10—20 éves gályarabsággá, ha a párbaj 24 órával rövidebb idő alatt vagy hirtelen harag állapotában hajtatott végre. Ha sebesítés történik: annak közönséges büntetése nem hogy enyhíttetnék a miatt, hogy párbajban történt, sőt a kihívóra nézve két fokkal s a kihívottra nézve egy fokkal súlyosbítatik. Egyszerű kihívás is 1—8 évi fogságot, s 300-tól 1000 aranyig terjedő pénzbüntetést von maga után; a minden szomorú következés nélkül lefolyt párbaj 1000—2000 arannyal büntetetik, s a segítédek s mindazok, kik a párbaj visszautasítását korholni vagy gyalázni merészkednek, bűnrészesek-ként büntetteinek. — E túlszigorú törvény tehát, még a párbajhalált minden áron meggátolni tö-

rekszik, sok esetben nem érdemlett halált osztogat azoknak is, kiknek indokuk nemes, s eljárásuk elkerülhetlen volt; cs mégsem gátolhatja, hogy a régi Róma szentegyházai árnyékában, s a Colosseum romjai közt élethalálra ne küzdjenek az emberek, ha ezt, fogalmaik szerint, kikerülhetlennek vélik. *)

Az ausztriai büntető törvénykönyv, mely bennünket közelebről érdekel, párviadal büntettét látja, mind a halálos fegyverekkel leendő viadalra kihívásban, mind ezen kihívás elfogadásában, s e büntettet, ha megsebzés nem történt is, bünteti. Ezen legkisebb büntetés hat hónaptól egy évig terjedhető börtön. Ha megsebzés történik: egytől öt évigleni börtön, s ha a sértettre szavának, látásának vagy hallásának elvesztése, vagy maradandó gyengesége, — nemző tehetségének, szemének, karjának vagy kezének elvesztése, vagy valamely más feltűnő megcsönkítés avagy elcsúfítás, vagy örökös sinlődés, gyógyíthatlan betegség, a helyreállítás valószínűsége nélküli elmerongálás, vagy a sértettnek hivatásai örökös tehetetlensége következik, öttől tiz évigleni súlyos börtön; végre, ha a párviadalból a vívók egyikének halála következik, tíztől húsz évigleni súlyos börtön van büntetésül szabva.

*) Ezen, nagyobb közönség számára szánt röpiratban mellőzendőnek véltem az egyes államok e tárgyat illető törvényhozásainak részletes előadását, s kevésbé közérdekű hasonlítgatását.

Legújabbban a büntető törvénykönyvben esz-
közlendő reformok kidolgozására kiküldött birodalmi tanácsi bizottmány, — mint a lapokban olvassuk — a párbajról tanácskozáván, javaslatba hozta a lényeges megkülönböztetéseket, melyeket fejlettebb törvényhozásnak e tárgyban csmellőzni nem lehet. — Megkülönbözteti nevezetesen a kihívást, s a kihívás elfogadását, a kezdeményezést és végrehajtást; tekintettel van a segédekre vonatkozó enyhítő szempontokra, kik e szerepet gyakran épen azért vállalják el, hogy az illetőket a párbajról lebeszéljék, s hogy nagyobb baj és veszély elkerültessek; bűnrészesekül csak azokat bélyegzi, kik a kihívásra ingerlő befolyással voltak, a vívás folytatására izgattak, a kibékülésnek ellene szegültek, vagy szigorúbb párbajszabályokat sürgettek. Büntetés helyét nem látja ott, hol a kihívó s elfogadó a párbajtól viszszealéptek, azt végre nem hajtották. Megállapítja, hogy a párbaj nemcsak bűntény, hanem bizonyos enyhítő körülmények közt, vétség is lehet, mely azután csekélyebb büntetéssel sújtandó. — A közönséges büntető törvény határozatait, melyet a gyilkosokra és sebesítőkre szólanák, csak ott véli alkalmazhatóknak a párbajvívókra, ha ezek a közösen megállapított párbajszabályoktól eltértek, és ezen eltérésnek valóban rász következménye is lett.

A magyar alkotmányos törvényhozásban sem-

mi nyoma sem volt a párbajok felőli rendelkezéseknek egész az 1844-diki büntetőtörvény-javaslat keletkeztéig, ha csak a nemesi felkelést rendező 1808-ki XI-ik t. ez. 17-dik §-át nem említem, melyben azonban csak ennyi és nem több van mondva: „duellum, rixac, certamina’, verbera animadversione excessui et delictis commensurata vindicabuntur.“ Alkotmányos úton kívül Mária Thereszia császár és király 1752. július 14-kén adott ki a párviadal tárgyában egy kimerítőbb nyíltparancsot, mely a m. kir. Helytartótanács 1752. aug. 7-kén kelt intézményével Magyarországon is kihirdettetett, de azért itt törvényül soha nem szolgált. A vallásos fejedelemasszonyj, valamint az e korbeli egyéb törvényhozók kivétel nélkül, elmondja e nyíltparancs bevezetésében, hogy nem tetszéssel vette észre, miként a párviadalok, kihívások s úgynevezett rencontre-ok (contentiosi congressus) melyeket minden törvény legszigorúbban tilt, országaiban is vakmerően és féktelenül űzik vészes játékokat; átkos, és kemény büntetésre méltó merényleteknek nevezi azokat, melyek az örök üdvnek veszélyével s a közönségnek is nagy kárával járnak, mert általuk oly alattvalók, kik akár polgári, akár katonai állásban soknemű hasznos szolgálatot tehettek volna, az élők közül kiirtatnak. Legfőbb császári királyi tisztséghez képest tehát komolyan akarja: „hogy ezen botrányos és semmi módon nem menthető

merényletek megszüntetessenek, úgy azoknak veszélyes és felette ártalmas következései miatt, mint különösen azért, hogy általuk a mindenható Isten tisztelete sértetik s igazságos haragja felingereltetik, a közcsend megháboríttatik, a felebaráti szeretet kiirtatik, s az emberi vér szándékos kiontása által az országot és tartományokat is gyakran nehéz csapások és nyomorúságok érik; és a jobbágyi hűség nevében s császári királyi neheztelésének súlya alatt parancsolja, hogy alattvalói magokat mindenütt s mindenkor békésen és csendesen viseljék, versengésekre alkalmat s okot ne adjanak, s ezeket ne pártolják, ne ápolják, főleg pedig (kivevőn a büntelen önvédelem esetét) fegyvert rántani, mást erőszakosan megtámadni, annyival kevésbé boszúból, vagy ürügyöltt becsületvéds és szenvedett becsületsértés visszatorlása okából kihívni, vagy ilyesre ingerelni ne merészeljenek; hanem ha ki jó hírében, becsületében, vagy személyében sérelmet szenvedne, az a sértőt, illető törvényhatóságánál panaszolja be, melytől kellő elégtételt nyerend; továbbá, hogy az ily tilos kihívásra, sem a kihívott, sem annak helyében más valaki, megjelenni kénytelen ne legyen, és ezen meg nem jelenés miatt becsületében csorbát vagy szennyet ne szenvedjen. Ha pedig bármely sorsú s rangú alattvalója, ezen parancsolatnak nem engedve, akár személyesen, akár küldöttek által, úgynevezett cartel-levéllel

bizonyos időre s helyre, gyalog vagy lovon párbajra kihívni, vagy ingerelni merészelne, s úgy a kihívó, mint a kihívott segédekert keresne, s a kitűzött helyen és időben akár azokkal, akár egyedül megjelenének, s valóban párbajt vívnának: nemcsak a kihívó és kihívott, hanem a secundánsok, segédek és tanácsadók is, ha szinte a párbajvívók közül egyik sem se'rtetett vagy Öletett is meg, akár az országban, akár azon kívül történt legyen a párbaj, elengedhetlenül halállal büntetessenek, s testeik a kivégzés helyén temetessenek el, sőt ha a párbajban elesettnek teste a per folyama alatt már szentelt helyen temtetett volna is el, ítélet után kiásassék, s a kivégzés helyén tétessék földbe, a canonicus büntetések épségben tartatván. Ha pedig valaki a párbaj után megszökött s idézésre meg nem jelent, javai elkoboztassanak, s ezen elkobzás a szökevénynek megjelenéséig, vagy külföldön történt haláláig folytattassék, úgy azonban, hogy nejenek s gyermekeinek élelmezés adassék, halála után pedig az elfoglalt javak, a törvényes örökösöknek visszaadassanak. A szökevény hirdetévényileg idéztessék, s ha meg nem jelen, ellene makacsági ítélet hozassék és képe a bitófára függesztessék. És noha a kihívás folytán nem következnek is valódi párbaj, de a meg nem jelenő kihívott a párbaj feltételeit elfogadta, a részesek személyes minőségükhöz képest szám-

üzéssel, az udvartóli eltiltással, hivataluk, kamaráskulcsuk vesztésivel, s 10 évi börtönnel, nagyobb pénzösszeg fizetésével, s a körülményekhez képest még szigorúbban is büntetessenek.“ Ugyanazon, a párbajvívókra nézve ily kegyetlenül szigorú rendeletben azonban arról is gondoskodott a fejedelem, hogy a párbajokra okot adó szóbeli vagy tetteges sérelmek rágalmak, becstelenítések, s ezeknek tovább terjesztése szinte szigorú büntetések fenyegetésével akadályoztassanak; s criminalis eljárás alá tartozzanak.

Ezen rendelet fogatosításául minden bírónak hatalom adatik a körébe eső párbajvívókat letartóztatni, s bebörtönözni; — s meghagyatik, hogy ha a sértettek s kihívottak magok nem panaszkodnának, a közügyész hivatalból lépjen fel helyettük; a per minden húzás halasztás és nehezítő formaságok nélkül, minél egyszerűbben végeztessék; a bírának szabad ne legyen anyilt-parancsban felállított („kegyelmes“) büntetéseket bármi kis részben is szelídíteni; valamint kötelességüknek tartásuk még akkor is, ha a felek magok közt kiegyeznének, eszközölni, hogy a közérdeknek elég tétessék. *)

Mennyire haladt ezen csupa keresztyénségből drácoi rendelet kibocsájtásának kora olta hazánk-

*) Oszvoldt: Fenyítő ügyi rendeletek gyűjteménye
Pest 1864.

ban a törvényhozási műveltség, — bizonyítja az 1844-iki büntető-törvényjavaslat, mely a párviadalról szóló rendelkezésére nézve is a fejlettség és tudomány legmagasb színvonalán áll. E törvényjavaslatban, mely bár mielőbb életbe lépne, mint a magyar törvényhozói képesség legdicsőbb emléke, s értetlen vagy rász akarató elleneink barbárságot emlegető vádjainak legfényesb czáfolata, és ugyan a 14-dik fejezetben, a párviadalk az azokból következett eredményekhez képest javasoltatnak büntettetni, felállítván e tekintetben a megfelelő különböztetések s fokozatok, u. m.

1) midőn halál következett, s ha a vívók magok közt már előre elvégezték, hogy a viadal valamelyik félnek halálos megsértéséig folytattasék, — az, ki a másiknak halált okozott, mint gyilkos bñntettetik, t. i. úgy tekintetik, mint a ki szándékosan s előre meggondolt eltökélléssel foszt meg valakit életétől; minél azután számításba nem vétetik, hogy ezen előre meggondolt eltökéllést indulatos felgerjedésben tette. A gyilkosát tekintett párbajvívónak büntetése, (mint-hogy reá a 110-dik §-us maga után élet hossziganító rabságot vonó legterhesb beszámítása nem alkalmazható) 18 évi, s ha a gyilkosság kegyetlenséggel követtetett el, 22 évig terjedő rabság.

2) ha a párbajvívók azt, hogy halálíg vív-nak, előre élném végezték, de mégis halál következett, a halált okozó úgy tekintetik, mint a ki

vétkes vigyázatlanságból követett el emberölést, minek büntetése a körülményekhez képest 4—8 évi rabság; t. i. ez esetben a párbaj vívó úgy tekintetik, mint az, ki mást az által foszt meg életétől, hogy azt gyilkossági czélzat nélkül ugyan, de szándékosan megsérti, nevezetesen 8 évig terjedő rabság vár reá, ha a sértést előre meggondolt eltökéllyel, s 4 évig terjedő, ha indulatos felgerjedésben tette.

3) Ki a párviadalban a mázikat orozva fosztja meg életétől, természetesen, mint orgyilkos biüntetetik a fentebbiek szerint

4) Ha halál nem következett, de oly sértés követtetett el, melynek eredménye, hogy a sértett vagy 30 nap alatt meghalt, vagy minden munkára állandóul képtelen lett, vagy elméjében s egészségében úgy megromlott, hogy kigyógyulása nem valószínű, 4 évi rabság; — ha a sértett valamely tagjában megcsonkított, valamely érzékétől megfosztatott, a sebesítés által szembe-tűnőleg elcsúfított, mestersége vagy hivatala szokott dolgainak teljesítésére alkalmatlan lett, vagy neki három hónál hosszabb, de nem gyógyíthatlan betegség okoztatott, 3 évi rabság; — végre, ha a sértés olyan, mely a fentebbi pontok alá nem sorozható, de mégis a sértettnek betegséget, sebet, csonttörést okozott, 2 évi rabság a kiszabott büntetés.

A párbajvívó, magánkereset nélkül hivatal-

ból csak úgy veendő közkereset alá, ha a párbajból halál, vagy oly sértés következett, hogy a miatt a sértett megtévelyodott; egyéb esetekben csak a sértett fél panaszára jár el a bíróság, azon elv alkalmaztatván a párbajokra is, mint a közönséges verekedésekre.

A németországi, belga, németalföldi sat. legújabb törvényjavaslatokban s részint már életbelépett törvényekben körülbelől hasonló részletezéseket találunk, — a büntetésnek a párbaj következéseihez mért fokozásával s azon felfogással, hogy a párbajbeli ölés, vagy sértés a közönséges gyilkosság- emberölés- és sértéssel egyazon vonalra nem helyezendő, s hogy a párbaj önmagában ha belőle halál vagy sértés nem következik, vagy épen nem, vagy csak csekély büntetéssel sújtandó. — Az angolnak nincs kódexe, s nincs párbajtörvénye sem, ott az előforduló esetek különféleségéhez képest büntetetik a párbaj, mint közbékeháborítás, mint gyilkosság, emberölés vagy sértés. — A francia büntető codex is hallgat a párbajról; ott tehát nem a párbaj, hanem annak következményei büntetteknek a fenyítő codex szerint. — Az amerikai egyesült államokban többnyire a legczélszerűtlenebb, u. m. becstelenítő s pénzbüntetések fordulnak leginkább elő, melyek a törvényhozás igen fejletlen állapotára mutatnak.

IV.

Előterjesztvén e néhány törvényhozási adatot, anyagául a hasonlításnak s gondolkodásnak: átmegeyek már értekezésem gyakorlati részére, s előadom röviden: minő eszközökkel vélném én, — ki sem az álbecsület s állovagiasság bálványának nem hódolok, sem pedig a túlszigorú etliikatanároknak az élet s gyakorlat által kinevetett tanait egész kiterjedésükben magaméivá nem tehetem — s a párbajok valóban nem könnyű, és sokoldalú kérdésének tárgyalásánál sem egyik Bem másik túlságba tévedni nem szeretnék — ezen forrásában s alapjában nemes, de következeiseiben minden esetre igen szomorú s kárhozatos előítéletet, ha teljesen kiirtani nem lehet, legalább korlátozni s a lehető legkisebb fokra szállítani.

Az élet mutatja, hogy mindazon különféle törvényes rendelkezés, melyet említettem, csak igen keveset hatott a párbajok meggátlására, s most is gyakran döbbsenti meg kebleinket egy egy szomorú hír, hogy köztiszteletű férfiak, nagy reményű ifjak, vagy barátaink, ismerőseink valamelyike e gyászos előítélet áldozatává lettek. — Világi s egyházi hatalom karöltve üldözi büntetéseivel a párbajvívókat; a büntető törvény halált, börtönt, bitófát, becstelenséget, polgári jog-s hivatalvesztetést, pénzbeli büntetéseket dörög fejekre, — azok fejére, kik úgy is halálra lévén

elszánva, nem félik a halált, — az egyház excommunicatióval fenyegeti őket, megtagadja tőlük a temetés szertartását, tőlük, kik phanatizált bálványimádók. De mind hiában. Minél szigorúbbak a büntetések, annál kevésbé sikeresek, mert a közvélemény hatalma, sok esetben maga a bírák meggyőződése, lehetlenné teszi a túlszigorú büntetések alkalmazását, kik ösztönszerűleg érzik, hogy még a téveszmék s hibás tettek is kiméltetett érdemelnek, ha a becsület nevében keletkeztek s követték el. A törvények ily ellenkezése a közvéleménynyel pedig mindenkor veszélyes dolog; törvényhozás, mely végrehajthatlan törvényeket hirdet, csak nevetségessé teszi magát s aláássza a törvények iránti tiszteletet, minden rendezett államnak c sarkkövét. A büntető törvények egyáltalában eltévesztik céljukat, ha a meggyökerezett véleményekkel szemközt akarnak hatást gyakorolni. A törvényhozó szigorúságát a közvélemény szigorúságának kell megelőznie; pedig csalódik, ki a párbajokra nézve még most ezt állítaná. A bíró bitófára küldheti, szégyenköre állíthatja a párbaj hőségét; a közvélemény sok esetben megkoszorúzza őt, míg azt, kit a törvény meg akar védeni a kéntelenségtől, hogy bőrét a golyónak s kard élének kitegye, kipisszegi s megszegényíti. S halálbüntetéssel akarja-e rettenteni azt, ki életét úgy is kockára teszi? — Valóban hiú és gyümölcsteán törekvés bünné

bélyegezni oly tettet, melyet a nagy közönség, s főleg a hasonlók véleménye becsülésre méltónak tart, sőt oly lovagias kötelességnek, melynek el-mellőzése megvetést von maga után.

Távol legyen azonban tőlem, hogy a párbajokat bármely esetben is helyeseljem, s tisztelettel ne említsem a törvényhozásokat, melyek kivétel nélkül elismerték, hogy a párbajt tilalmazni kell, s a fennálló, s főképpen a műveltebb osztályok kebelében élő előítélet daczára is, meg nem engedhető és büntetendő cselekvénynek tekinteni, s ezért a párbajra, s abbani egyenes és segítő részvételre többé kevésbé kemény büntetéseket szabtak. — Mert ha a büntető törvények e helytelen szokást megszüntetni s kiirtani nem képesek is, legalább kevesbítik, nehezítik, szőkébb körre szorítják azt, cs már ez is nyereség. Csak azt akarom következtetni, hogy a törvényeknek nem szabad túlszigorúaknak lenni; s hogy a büntető törvényeken kívül más intézkedések is szükségesek, melyek által, ha e rászokás végképpen ki nem irtathatik is, legalább korlátoztatik, sok esetben megelőztetik s veszélyessége mérsékeltetik.

A párbajok kevesbítése s veszélyességük mérséklése, ha nem is teljes és végképeni kiirtása, csak a törvények és erkölcsök mindenható egysülésének, s így általános minden oldalról meg-támadásnak sikerülhet. — Szükséges, hogy a

cathedra s az irodalom kezét fogjon a törvényhozással, mert ez utóbbinak nem feladata a fogalmak felvilágosítása s helyre igazítása, s a valódi és képzelt becsület felőli alapos oktatás.

A törvények pedig részint a tettet követő büntetések, részint óvó s megelőző rendelkezések által igyekeznek célra érni, és ez utóbbi inkább célra vezető eljárás, mint az előbbi. — A törvényhozás annyira mennyire csak azáltal hathat megelőzőleg, ha a becsület-sértésekre, mint a párbajok forrására, elegendő s biztosan találó büntetéseket rendel, s ezeket bárki ellen, annak társasági magasb állására tekintet nélkül, részrehajlatlanul, erélyesen, komolyan, szigorúan végrehajtja, s így a sértettek előtt megnyitja a törvényes elégtétel utait. De mivel a törvényhozás ezen része, mint már ismételve említettem, teljesen kimerítő, s minden esetre alkalmazható nem lehet: mindenkor csak tökéletlen eszköz marad, ha az elégtétel útjai nem csak a büntető bíróságok előtt, hanem azok részére, kik ez utat használni nem akarják, jól szervezett becsületbíróságok, becsületügyekbeni közbenjárók által is lehetségesekké nem tételnek. Ily intézkedés hiányában, bármely szigorú büntetések mellett is, gyakori lesz az emberéletet veszélyeztető párbaj; az elégtételt keresők idegen országok határaitra fognak vonulni, erdők sötétét, puszták magányát felkeresni, vagy éppen az úgynevezett amerikai

párbaj rémeszközéhez nyúlni, hol a koczka sorsvetése ítéli egyiket vagy másikat öngyilkosságra.

Ha azután, ez említett több oldalú intézkedések mellett, melyek az állam részéről lelkiismeretes és bölcs gondoskodással tétetnek, a valóban vagy képzeletében sértett fél mégis, előítélétől s szenvedélyétől ragadtatva, s önmagán segítve akkor, midőn törvényes, czélszerű segínyt is találna, fegyverre kél, s azon elégtétellel, melyet neki az állam törvénye s társaság nyújt, meg nem elégszik: ám essék a párbajokra szabott büntetés alá.

De minő legyen hát ezen büntetés? A büntetésre méltó tények nagy során egy sincs, mely a törvényhozót annyira zavarba hozza, mint a párbaj büntetése. Természeténél, eredeténél, indokainál fogva különböző minden egyéb bünténytől, melyek következesei pedig gyakran egészen hasonlók. Ezért már a philosóph Kant is úgy nyilatkozott (ellenére sok gyenge idegű ethicusnak) hogy a párbajt nem lehet a bűnröli közönséges fogalmak szerint ítélni meg, valamint nem p. o. a gyermekölést. S Blackstone, a nagy angol jogtudós is elismeri, hogy a párbaj egészen sajátágos természetű bűntény; valamint Justus Möser, Mittermaier, Rosshirt, Welcker sat. kik e tárgyról gondolkoztak s értekeztek.

Az angol jog, a közönséges német jog, s a franczia büntető codex is, mint fentebb em-

lítettük, semmi büntető intézkedést sem foglalnak magokban a párbaj mint önmagában bűntény ellen, — mintha hallgatva akarnák kimondani, hogy a párbaj elkövetése sok esetben kisebb rossz mint annak megtagadása, s hogy méltánytalan dolog büntetni a párbajt addig, míg a hátrányok melyek az elégtétel megtagadásával járnak, az uralkodó társas fogalmak szerint elmellőzhetlenekül mutatkoznak; s hogy, jobbnak hiányában, ezen tökéletlen becsületvédelmi módra kikerülhetlen szükség van olykor a társas életben, s hogy az végtére is, minden helytelensége mellett, táplálja és kifejteni segíti a személyes bátorság s halál megvetés férfias tulajdonait, mikre szabad államokban, önméltóságukat érző embereknél, oly nagy szükség van.

És, szerény véleményem szerint, bár teljes meggyőződésemből kárhoztatom a párbaj átkos szokását, az ezt illető törvényhozásban, ha általa a társaságnak több kárt okozni nem akarunk, mint hasznot okozhatunk, nem szabad Feuerbach tanának uralkodni, melyet Dupin is Franciaországban, s a már idézett Grandgagnage Belgiumban szinte vitattott, — hogy t. i. a párbaj már önmagában, minden általa okozott rossz következés nélkül is, büntetendő bűntény, s hogy a párbaj útján okozott emberölés és sértés a közönséges orószak, s gyilkosság juridikai szempontja alá vonandó. — Kétségkívül vannak esetek, melyekben a párbaj, a fenn-

forgó körülményeknél fogva bűnténynek, nagy és terhes bűnténynek, p. o. gyilkosságnak tekinthető, s akkor kétségtelenül helye lehet a véres büntett büntetése alkalmazásának; de sokkal gyakoribb az eset, melyben o szempont nem alkalmazható, s a párbajok vagy egészen büntetlenül kell, hogy maradjanak, vagy szüksége mutatkozik, hogy e tekintetben külön rendőri, vagy általában enyhébb büntetések állapításának meg.

Ezen szellem és irány csakugyan fel is tűnik a műveltebb s fejlettebb törvényhozási munkálatokban, melyek a párbajok nehéz és kényes tárgyával foglalkodtak, — bár különben az e tárgyú kísérletek igen sokféle mennek, s a részletekre nézve, megállapodott elvekkel nem igen dicsekedhetnek. — Az újabb codexekben s egyes törvényekben, melyek a codexek c részbeli hiányait pótolják, általános ugyan a törekvés, hogy a párbajok kisebb nagyobb mértékben ijesztő törvényekkel gátoltassanak, de mindenütt el van ismerve, hogy czélszerű a párbajokat a büntető törvény külön fejezete alá foglalni, s a közönséges gyilkosság fogalma és büntetése alá nem vonni. Ez újabb törvényekben több észszerű részletezés s fokozás mutatkozik, mint alaposabb megfontolás szüleménye, s általános azon tudatnak hatása is, hogy itt a kiindulási pontnak egészen különbözőnek kell lenni a közönséges gyilkosság büntetésének szempontjától. — Oda azonban ke-

vés törvényhozás emelkedett még, hová a magyar büntető törvényjavaslat tervezői emelkedtek — hogy a párbajt önmagában csak azért, mert megtörtént, ha különben egészen ártalmatlanul folyt le, ne büntesse, — holott igen természetes, hogyha a fokossal vagy bottal, ököllel vagy fejszével összeverekedő, s így a maga módja és szokása szerint párbajt vívó pórlegény, kanász vagy csikós nem büntetetik, ha összeverekedésének semmi kára s ártalma nem fejlett ki, s ha az összekoczkodás miatt panasz sem tétetik: a míveltebb osztályok tagjai közt karddal törrel, vagy pisztollyal végzett párbaj sem vonathatik büntetés alá, ha ártatlanul folyt le s be nem panaszoltatott.

Semmi sem lehet azonban czélszerűtlenebb, mint a párbajvivót a becsületjog elvesztésével büntetni, noha első tekintetre helyesnek látszanék hogy valamint az, kit nyereszkeskedési vágy ragad e forrásból származó bűn elkövetésére, pénzbüntetéssel sújtandó, úgy az, kit a becsület hamis felfogása visz bűnös cselekvésre, becsületében szenvedjen csorbát. Mert a közvélemény itt annyira nem függ a törvényhozó hatalma, s kény szerinti magyarázatától, hogy a párbajvivó, bár bitófára állíttassék, azért nem kevésbé becsületes embernek fog tekinteni, sőt magasztaltatni honfi — és kartársai által, kiknek véleménye reá nézve legfontosabb, s becsülése legérdekesebb. A

becsületvesztés büntetését csak oly bűnökre lehet okosan alkalmazni, melyeket a társaság megvet s megutál; a párbajvívó bűne nem ilyen, mert a párbaj sokszor, sőt többnyire oly férfiak közt történik, kik becsület, igazságszeretet s jellem által kitűnők, és nincs törvény, nincs pápens, ukász, bulla vagy encyklika, mely megparancsolhassa a közvéleménynek, hogy ily férfiaktól megvonja becsülését s tiszteletét; — mint meg nem parancsolhatja ugyanannak, hogy honárulót lásson a nemzeti jogok s szabadságok vértanújában, s nemes embert a honárulóban.

A mondottak után alig szükség említenem, hogy lelkem mélyéből kell helyeselnem az újabb törvényhozások azon majdnem általános véleményét, hogy a halálbüntetés a párbajvívók ellen nem alkalmazható (ha általában megengedhető lenne is, miről itt most okoskodni nem akarok, hogy az valamikor alkalmazható). — Kétség kívül csak igen ritka eset lehet az, hol annak alkalmazása az érzelmeket fel ne lázította.

A párbaj megtörténik; egyik fél szerencsétlenül halva marad a véráztatta gyepen. De az, ki ellenfelét megölte, azt mondja: én nem akartam e szerencsétlent megölni; inkább magam elviseltem volna a sebet, s magát a halált, mint keblemben a nyomó, kínos érzést, hogy ember-társamat megöltem.

A párbaj elkerülhetlen szükségesség volt; a

közvélemény szorított e szomorú eszközt választani, mert a törvény nem adott kellő oltalmat, vagy az eset kényessége nem engedte ahhoz folytatni; mert a becsületlenítés per, bizonytalan kiíróval, sorsjátékszerű eredményével, hosszas tömkelegével, nem vezetett volna célhoz, t. i., becsületem megmentéséhez azoknak szemében, kiknek becsülése s barátsága az élet boldogságának fő feltétele.

Oly elégtételi mód volt ez, melyet magam is kárhoztatok, de ki nem kerülhettem, s melynek következtetése legtöbb esetben alig csak csekélyebb sebesítés; a bekövetkezett halál csak szomorú esetlegesség, melyet én is mélyen sajnálok.

Más esetben mondhatja: hogy ellenfele, bár szerencsétlenül elesett, nála erősebb, gyakorlottabb vívó volt, s nagyobb valószínűség forgott fenn arra, hogy ő lesz áldozat, ki életben maradt.

Mondhatja mentségére, hogy a párbaj célja nem volt nemtelen boszúállás; az egész gyászos eset egyszerű becsületbeli kérdés volt, melyet más úton elintézni nem lehetett; s erkölcsi kényszerűség parancsolta, személyes bátorság bebizonyítása s elszánt önfeláldozás által lenni kétségtelenné, hogy a becsület mindenek felett való kincs, s drágább az életnél; s ezen bebizonyítást a társaság közvéleménye tette elkerülhetlenné.

Hivatkozhatik nagy és tiszteletreméltó férfiak példájára, kik az elégtétel e nemét választották;

tekintélyekre, kik előtt kalapot emel a történet írás.

Süt, szorosan jogi tekintetből is, felhozhatja eljárása védelmére, hogy erőszakos támadást nem követett el, mert a párbaj kölcsönös szabad összebeszélés s egyezés útján jött létre; erőszak pedig csak az ellenfél akarata s egyezése ellenére képzelhető. A sértettnek beleegyezése megszünteti a jogtalan sérelmet; volenti non fit iniuria. sárt* sat.

Arra, ki magát ekképpen mentheti, lehet e halálbüntetést kimondani?

Szerény szavazatom e tárgyban, mely talán sok Ethices-professornak nem fog tetszeni: „vigyázzon a törvényhozó, hogy az orvosság veszélyesebb ne legyen maga a betegségnél, s elvontan egyes szerencsétlen esetektől, melyek az emberi rokonszenvet felizgatva, az ítéletet hamar túlságokra ragadják, az egészet tartva szem előtt, egyoldalúságtól őrizkedve, előnyöket s hátrányokat bölcsen mérlegelve, büntesse szigorúan a rászakaratot, de ne felejtse azt sem, hogy az önálló személyes becsületérzés uralma s az ennek védelmére irányzott férfias bátorság, s lovagiaság a szabad ember legszebb dísze, melynek inquisitori elnyomása s kiirtása nyomorú elsatnyulásra, s végeredményben szolgálásgra vezet.

De kérdés lehet: nem érdemel e halálbüntetést az, ki a párbajt bebizonyíthatólag azon

világos szándékkal okozta, hogy ellenfelét megölje? — igen; csakhogy ez esetben már nem saját képpen párbajról, hanem szándékos gyilkosságról lenne szó.

Kérdés lehet továbbá: nem érdemel e halálbüntetést, ki ellenfelét a párbajvívás szabályai ellenére, azok mellőzésével öli meg? igenis, ha e szabályok határozottak volnának, de ki határozza-meg azokat? — oly törvénykönyv, mely a párviadalt elvileg tiltja, nem hivatkozhatik a párbaj szabályaira; a szokások, hagyományok pedig igen változók, eltérők, ingatagok lehetnek.

Vannak még a párbaj tárgyában fontos melckkérdések, melyekre a törvényhozások figyelme szinte kiterjed s kell, hogy kiterjedjen. így nevezetesen a párbajsegédek (secundánsok) ügye.

— Kérdés, lehet e ezeket, mint bűnrészeseket tekinteni, feltéve, hogy sem a párbajra nem izgattak, sem a kibékülést nem gátolták, s általában valamely rosszabb eredményt nem okoztak?

— Vannak írók s törvényhozók, kik a segédeket nem csak bűnrészeseknek tekintik, hanem különösen kárhóztatják mint olyakat, kik hideg meggondolással s elhatározással vesznek részt azon bűn elkövetésében, melyre magokat a párbajvívókat bösz harag s dühös szenvedély ragadja, kik nyugodt nézői a gyilkosságnak, melyet jelenlétükkel mintegy szentesítnek s törvényesítnek. Orgazdák nélkül kevesebb tolvaj lenne „ügy mon-

danak“ s tanúk nélkül nem volnának párbajvívók. — De, véleményem szerint, ez nem helyes felfogás. — Párbajok, segédek nélkül is, volnának; sőt vannak ma is, és épen ezek érdemlenek legnagyobb kárhuztatást; holott a tanúknak sok esetben sikerül a ki békéltetés, ha azt lelkesen előmozdítják, s ez esetben nem hogy kárhuztatandók volnának, sőt hálát érdemlő védangyalok. A tanúk vagy segédek feladása, ha azt helyesen fogják fel, jó és nemes; ők ügyelnek fel a párbaj szabályaira, jelenlétük által rendszeren nagyobb bajt hárítanak el, s csupán általuk veszi el a párbaj rút, gyilkossági jellemét. De a tanúkra nézve is fennforog azon enyhítő körülmény, hogy erkölcsi kényszer alatt állanak; mert lovagias kötelességnek tartatik, hogy az, ki segédül felszóllítatik, a segédkedést elfogadja, s az el nem fogadás gúnynak s megvetésnek tenné ki a közvélemény ellen szegülőt. — Ha le kell azon reményről mondanunk, hogy párbajok egyáltalában ne legyenek; ha fel kell tennünk, hogy az elégtétel ily esetei, a legszigorúbb tiltó törvények mellett is, csakugyan fordulnak elő, és pedig a nélkül, hogy azokat a segédek okozzák: már akkor egészen más szempontból kell a segédek szerepének megítélésénél kiindulnunk, mint indulnak ki azok, kik a segédeket épen azért ítélik el, mert általuk lesz a párbaj a közönséges emberöléstől különböző jelleművé, általuk nyeri

meg azon lovagias szint, mely annak utálatosságát elfedi.

Noha tehát a törvényhozás következetessége úgy hozza magával, hogy ha már maga a párbaj büntetésre méltó bűnné van bélyegezve, az ezen bűntény körüli segédkedést szinte nem lehet egészen büntetlenül hagyni: — kell, hogy a szelidebb szempont, mely szerint a párbajok, a közönséges megtámadásokkal hasonlítva, megítéltetnek, a segédkedésre is kiterjedjen. Sőt a körülmények olyanok lehetnek, hogy a segédek büntetni valódi botrány lenne.

Ezért p. o. az elég szigorú osztrák büntető törvény is, mely a segédek hat hónaptól egy évig, s befolyásuk és a következett rász nagyságához képest öt évig is terjedhető börtönnel bünteti, a büntethetőséget egészen megszünteti az esetben, ha a viadaltóli elállás mellett tevékeny buzgalmat fejtettek ki (bár a viadal mind a mellett is végbement). — Würtembergben három hóig s erősb következésű esetekben három hótól 2 évig terjedő fogsággal Bújtnak a tanúk; s azok, kik a párbajt gátolni iparkodtak, egészen büntetlenül maradnak. — Szászországban a segédek legfeljebb 8 hétig terjedhető fogságbüntetés várja, s csak akkor 3 — 6 hónapos, ha a párbajra nézve összebeszélés történt, miről nekik tudomásuk volt. Azon segédek, kik az életre halálra menő párbajnál a halált fáradozásai által

meggátolták (bár a sebesülést nem gátolhatták) minden büntetéstől mentek, valamint az orvosok is. A büntetés minimuma nincs meghatározva, hogy a bírónak szabadsága legyen a semmiig lcszállani. — Hessenben csak huszonnégy órától három hóig terjedhető fogság s esetenként csak törvc'nyszéki dorgálás vár a segédekre. — Német alföldön a segédek épen nem büntetettek. — A belgiumi 1836-diki dec. 21-iki törvény szerint a segédkedési bűn fogalma igen helyesen van meghatározva. Büntársnak csak az tekintetik az elkövetett párbajbűnre nézve, ki ajándék, Ígélet, fenyegetés, hivatalos visszaélés, erőszak, büntetésre méltó kecsegtetés s mesterkedés által hí fel e bűn elkövetésére; nem pedig minden segéd, csupán azért, hogy jelen van a párbajnál. Amaz a bűnrészes szigorúbb büntetésével sújtatik; ez utóbbi csak két hótól egy évig terjedhető fogsággal s 200 — 1000 franknyi bírsággal büntetetik.

A jeles magyar büntető törvényjavaslat szerint a segédek csak akkor büntetettek, ha a feleket párviadalra ingerelték s ebből oly eredmények következtek, mint feljebb ezen büntető javaslat kivonatában előadtam. Ily esetekben úgy büntetettek, mintha a bekövetkezett eredményt, párviadalon kívül, ők okozták volna.

A segédek büntetése, — ha egy általános pillantást vetünk az őket illető törvényhozásokra — többnyire a párbaj többé kevésbé szomorú

eredményéhez képest fokoztatik; a mi azonban aligha helyes felfogás a segédek büntetésére nézve, kiknél a büntetés-fokozás alapja csak az lehet: történt-é és milyen előleges összebeszélés az ő tudtokkal, s élethálára ment-é a párbaj, vagy nem?

Általában, ha a segédek bűnrészeseknek tekintetnek is, politikai okokból tanácsos: büntetéseiket jelentékenyen leszállítani.

Az orvosokat pedig, kik párbajoknál jelen vannak, büntetni, egyenesen észellenes volna, mert jelenlétük által sok esetben a halál hárittatik el, és gyors segélyük a sebesítéseknél annyira kívánatos, hogy őket a párbajoknál jelenléttől elijeszteni józan ésszel senki sem akarhatja, miután azt mindenki tudja s érzi, hogy párbajok, orvosok jelenléte nélkül is, csakugyan történének, s ez utóbbiak eltiltása a meggyökerezett előítéletet meg nem szünteti.

Nevezetes mozzanatot képeznek a párbajbüntető törvényhozásnál a beszámítás fokozatai. Tekintetbe vétetnek a büntetés kimérésénél: a sértés oka, természete, a kiegyenlítés többé kevésbbé makacs elutasítása, a fegyver minősége, a vívás feltételei; a rögtönzés vagy előre meg gondolt s elszánt cselekvés; a felek crélye s munkássága az ügy kezdete, folyama, s bevégzése körül. Vannak enyhítő és súlyosbító körülmények, melyeket a bíróság figyelembe tartozik venni, s

ez utóbbi fel van hatalmazva, enyhítő körülmények esetében, a büntetés rendes mértékét (leszállítani. Néhol minimum van meghatározva, meddig a bíró leszállhat; másutt minimum sincs, hogy egész a semmi büntetésig szállhasson.

Általánosan bevett elv, hogy a kihívó szigorúbban büntetetik, mint a kihívott, noha ezen elv, ha jobban nem formuláztatik, sokszor képtelenségekre vezet; mert nem mindig a kihívó a párbaj okozója. — P. o. az osztrák büntető codex szerint: a kihívó minden esetben hosszabb időre ítéendő, mint a mennyire ítéltetett volna, ha ő lett volna a kihívott. — Würtembergben is szabályul van ki mondva ugyanez; de hozzá van téve, hogy ha kiderül, miként a kihívott egyenesen oda célzott sértései által, hogy a kihívott kihívásra erőszakolja, akkor ő tekintessék kihívónak. És ez igen helyesen van így; mert sokszor valóban nem lehet a kihívót tekinteni a párbaj szerzőjének (*rixae auctornak*); s valódi kihívó az, ki a másikat úgy megsérti, hogy ez a fennálló fogalmak szerint, kéntelen őt kihívni. — Hessenben elvül van kimondva, hogy ha a vizsgálatból kitűnik, hogy az egyik bajnívó az ellene elkövetett sértés minősége vagy más kényszerítő viszonyok miatt a párbajt, mint vélt becsületmentési eszközt, el nem mellőzhette a nélkül, hogy ezáltal magát megvetésnek s gúnynak ki ne tegye, legyen bár ő kihívó, vagy kihívott, a bíró-

ság a büntetést felére szállíthatja. — Bajorországban súlyosbító körülménynek vétetik, ha valaki a másik fél által ajánlott törvényes utat visszautasítja, vagy, ha már egyszer arra lépett, ismét visszatér a párbaj általi önbíráskodáshoz.

A törvényhozás célja a párbajok forrását tehetségig eltorlaszolni. Innét indulva ki, természetesen, keményebben kell büntetnie azokat, kiknek cselekvésében a párbaj oka fekszik; s a beszámítás fokainak kimérésénél mindig erre kell tekinteni. Nem lehet tehát általánosságban kimondani, hogy a névszerinti kihívó minden esetben szigorúbban büntetendő; hanem azon felet tekintse a törvényhozó valódi kihívónak s büntesse nagyobb szigorral, a ki a párbajt okozta, a kire t. i. be lehet bizonyítani, hogy a sértés minősége, vagy roszakaratú kötekedés, boszantás, izgatás, bujtogató által a párbajt létrehozta. — Ezért büntetetik a codexekben rendszerint, és igen helyesen, a párbajra ingerlő vagy biztató is. Nevezetesen az osztrák büntető codex szerint mind az, ki a kihívásra, vagy a viadal helyén megjelenésre ingerlett, vagy azt, ki a kihívást elhárítani igyekezett, megvetéssel fenyegette, vagy iránta azt mutatott, hat hótól egy évigleni, ha pedig befolyása különösen fontos volt, és megsebzés vagy épen halál következett, egytől öt évigleni börtönnel büntetetik. Hasonlóul Belgiumban, Bajor és Szászországban, Hessenben, Wür-

temberben. Az ingerlés ugyanis, és megvetéssel fenyegetés egyik fő forrása a sok indokolhatlan párbajnak; ezért kötelessége a törvényhozónak ez okot az okozóra szabott büntetések által elnyomni igyekezni, s a mennyire lehet, a megvetés ellen védelmet nyújtani azoknak, kik a törvényt tisztelik.

V.

Ha a törvényhozás, czélszerű elvek szerint járva el nehéz feladásában, a maga teendőjét megteszi, s a bíró ezen czélszerű törvényt szigorúan, következetesen, személyes tekintetek nélkül végrehajtja: kétségkívül sokat tehet a párbajok mértékének kiirtására. De a törvényhozást, nemes feladatában, támogatni kell egyéb társadalmi tényezőknek is; sőt fontosabb dolog, hogy a párbajok megelőztessenek, mint hogy utólagosan büntetessenek. — Az államok törvényhozó testületéi számára kétségkívül igen jutalmazó s méltó hivatás a párbajra vonatkozó törvényszabályok megalkotásával, s hol ilyek már léteznek, azoknak gondos átnézésével s korszerű kijavításával foglalkodni: azonban a tapasztalás bizonyítja — mint már ismételve említém — hogy tilalmak s büntetések, noha a törvény czélszerűebb vagy elhibázott felfogásához s szerkezetéhez képest lehetnek többé kevésbé sikeresek, — magokban egyáltalában elégtelenek azon cél elérésére, hogy

e hamis isten oltárai lerontassanak. Más eszközökre is van szükség, melyek a szent célra közvetlenül vagy közvetve hassanak, s ily eszközök: a nevelés, erkölcsi és humanisticus irányban vezetve, szemközt a mind inkább tért foglaló anyagi-sággal; a sajtó, irodalom és szónokszer által felvilágosítás; párbaj ellőni egyetek felállítása s ezek előmozdítása és támogatása úgy a közönség, mint a kormányok s hatóságok részéről; végre saját „becsületbíróságok“ alkotása, melyek az ön bíráskodás szükségét azon esetekben is megszüntessék, midőn erre a rendes bíróságok elégteleneknek találtnak; a pajkos, hetvenkedő becsület sértőket, kiket a törvény keze el nem ér, az összeférhetlen kötekedőket, kik minden igaz ok nélkül bele vesznek mindenbe, kit sorsa útjukba kerget, megbélyegezzék, s a jó társaság megvetésének, anathemájának súlya alá vessék, s a komoly és nemes férfit azon kötelesség alól, hogy eféle izgágákkal semmiségek miatt víjanak s pimasz gladiátorok ellenében becses életüket kockáztassák, tekintélyes véleménynyilatkoztatás által felmentsék, a nélkül, hogy a párbajnak ily elutasítását közmegrovás, és gyávaság vádja kövesse.

Lássuk egyenkint e tényezőket.

Mivel a tiszta belátás legelső lépés az elhárítandó bajok s legyőzendő előítéletek ellenében: tagadhatlanul sokat tehet a párbajok kiirtására a jó tanácsokat adó s gyakran ismétlő iskola, ne-

velés, napi sajtó, irodalom, és szónokszer, mely a becsület való fogalmát terjeszti, a hetvenkedést s kakaskodást megbélyegzi s gúny tárgyává teszi, a párbaj észelleniségét s erkölcsi kárhuzatosságát részletesen, behatóan, népszerűen, meleg érdekel fejtegeti.

Mondjuk el mi is az ide tartozó szempontokat; mondjuk el benső meggyőződésünket, hogy a párbaj a becsületmentésnek igen fonák, czélszerűetlen, észellenes eszköze. Ha p. o. valaki rágalomokkal, jellemét megtámadó gyanúsításokkal sértetik, nem czélszerűbb-e alapos czáfolattal s főleg ellenkező tettekkel bebizonyítani, hogy a megtámadott, gyanúsított jellem ép és tiszta; s a kard és pisztoly bizonyítékok e a becsület mellett? lehet valaki igen bátor ember, igen jó vívó és még sem becsületes; ügyesen forgathatja a tört, s mégis igaza lehet annak, ki azt mondá felőle, hogy hamisan játszik; keresztül löheti golyójával a levegőbe felvetett apró pénzt, s mégis lehet hazug, vagy csábító. A becsületességnek oly kevés köze van az ügyes fegyverforgatással, mint ha valaki azt, hogy ő nagy törvénytudós, azzal akarná bizonyítani, hogy jól játszik a zongorán. A párbajra hívás és annak elfogadása által legfeljebb az bizonyíttatik, hogy a párbajvívó nem közömbös mások jó véleménye iránt; de ez még magában nem bizonyítja a becsületet; az bizonyíttatik továbbá, hogy bátorsággal bír, de a

bátorság még nem mindenkor jele a tiszta jellemnek s nagy mértékben meg van a rablóban is; sőt a párbajvívás által bizonyított bátorság maga nem is mindenkor a valódi, magas fokú bátorság, melyet az „i m p a v i d u m f e r i e n t r u i n a e“ fejez ki, hanem csak a fellobbant szenvedély dühe, az ingerlett hiúság lázas kitörése; azon bátorság, melyet az ingerelt, üldözött állat is mutat; — vagy más esetben azon életunalom, s divatos „blazírtság“ nyugalma, melynek ismét nincs erkölcsi alapja, mint azon nemes életmegvetésnek, mely magas czélokra irányzott szent lelkesülésből származik. Ki fogná egy mértékre venni az életunt dandy haláhnegvetését, ki szeretője elvesztett szalagjaért, vagy öltözetének sárral befecskenéseért vív, Petneházyéval, ki golyók zápora közt Buda falára tűzi a háromszínű lobo-gót, vagy Dugovics Tituszéval, ki Nándorfehérvár tornyából mélységbe rántja magával a zászló kitűzésében másként meg nem gátolható törököt? — Tovább menve: váljon megfelel-e a párbaj azon czélnak, melyet általa elérni akar a vak szenvedély? — nyújt e védelmet és biztosítást későbbi sérelmek ellen? nem ad e inkább módot s alkalmat pajkos, neveletlen embereknek, kik egyszersmind erős vívók, hogy másokat, kihívó, sértő viseletük által folytonos verekedésre kényszerítsenek s biztosítja-e a sértőnek méltó megfenyítését, nem oda vezet-e gyakran, hogy a

megsértett ártatlan még bénává is lesz, vagy épen a gyepen marad, a ellenfele még gúnynyal tetézi sértéseit? — segíti-é a megsértettet biztos elégtételhez, midőn a kimenetel oly bizonytalan, s épen a sértő ölheti meg az ártatlant?— ha a sértett esik el, örökre megfosztotta magát a tehetségtől ellenfele rágalmait megczáfolni; ha a sértő ajkai némíttatnak el, ismét örökre eltűnt a lehetőség, hogy becstelenítő nyilatkozatait visszavehesse, s a gyanú és rágalom élve marad, s titokban tenyészik. Éhez járulnak minden esetben a nem alvó lelkiismeret mardosásai, a kínos öntudat, hogy embertársa életet, talán csak sértett hiúság s büszkeség kielégítése végett, kioltotta; a jóllakott boszú első pillanatban talán hízelgő s kedves érzelmet okoz, de csakhamar eljő a higgadtabb meggondolás, s a keserű bánat órája, mely emésztő fájdalmát, égető fulánkját a kebelben hagyja, s erősebben büntet, mint a törvény karja, melyet talán ki lehet kerülnie.

Miért tehát ily észellenes, czélszerűtlen eszközöz kapkodni minduntalan, midőn csak a leg-ritkább azon eset, melyben lehetetlen más helyesebb, czélszerűebb, szabados és törvényes eszközökkel orvosolni a becsületsértést? — Fel kell tennünk természetesen, hogy józaneszű ember csupa képzelt, vagy a hiúságra kellemetlenül ható sérelmekért sem a maga, sem más életét kockára

tenni nem akarja. *) Ha, mondom, — mellőzve ily eseteket, mikben csak képzelt becsületsértés vagy megbántott gyarló hiúság szerepel, s jóra való, komoly férfi vívni alig fog, — valódi becsületsértések fordulnak elő, akkor is, ha az öntudat azt mondja, hogy a sértést csakugyan saját hibáink, helytelen tetteink s magunkviselete idézték elő, nem sokkal tanácsosabb s czélszerűbb-é a

*) Mely irtózatos könnyelműség fekszik p. o. a következő esetben: a német egyetemek tanulói rövidség okáért a marhahúst „Ochs“-nak nevezik; együtt ebédel két fiatal deák, Oresztes és Filades, kik egymásért életüket kockáztatni minden perczen képesek. „Gieb her Ochs“ mondja az egyik a másiknak, a húsos tálat kérve. A tanulók szokásaival ismeretlen idegen vendégek nevetni kezdenek, a kinevetett ifjoncz hiúságát sérti e nevetés s fellohbanásában párbajra hívja barátját; a szép ifjú vére elfoly, s a hiú szeles egész életére szerencsétlen lesz a bűnös öntudat súlya alatt. — És mily neveltséges ismét a következő eset: egy közlegényből kapitányságra emelkedett, meglehetősen tanulatlan, egyébiránt derék tiszt gyakran szokott ügyetlenségeket mondani. A fogadóban ebédelvén társaival, ezek egyike Szardellát kér. „Nekem is azt“ kiált a kapitány, láttam Olaszországban a bokrot, melyen terem. „Nevetnek a jelenlevők, s egyik tiszttársa komolyan felszólal: ugyan pajtás, ne beszélj oly bolondokat, neveltségesé teszed magadat.“ Felpattan a vitéz ember e leczkézésen, szó szót ér, felrohannak a vendéglő teremébe, kardot húznak, s a kapitány derék vágást kap arczára. E perczen eszébe jut a valóság, s felkiált: „igazad van pajtás, nem szardella volt, hanem kápri.“

valót elismerni, a sertésre okot adó hibát megjavítani s becsületünk tükrét a homálytól ekképen tisztítani-meg, mint verekedni, s a felőlünkí rősz véleményyt nem csak fenntartani, hanem még új hibával tetézni? ha pedig ártatlanul korholtattunk, kisebbítettünk, vagyis rágalmaztattunk: nem czélszorűbb-é, verekedés előtt, alaposan megvizsgálni, váljon a sértő nyilatkozatok valóban rősz szándékból, vagy csak hiányos értesülésből származtak-é? ez utóbbi esetben legtöbbször czélra fog vezetni, a sértőt szavai visszavonására birni, a kellő felvilágosítás; sokszor segíthet a sajtói nyilvánosság, s végre fennmarad a törvényszék. Ha a sértés szűk házi körben történt, ugyanott történhetik a felvilágosítás, és váljon jobb-é abból országos hírű botrányt csinálni?; ha pedig a sertés nagy nyilvánossággal követtetett el s társadalmi állásunkra vonatkozik: legtöbb esetben helye lesz a törvényszéki eljárásnak. Helyes tapintat meg fogja mutatni az utat, melyet a fennforgó körülmények közt választani czélszerű, s bizonynyal csak igen ritkán jut okos és higgadt ember azon kéntelenségbe, hogy magán jobban segíteni nem tudva, meggyőződésével ellenkező módokhoz nyúljon.

Az ethikai s keresztyéni szempontokat melőzőm e helyen, melyek úgyis mindenki előtt ismeretesek, de még ekkorig, fájdalom, kevés hatással voltak a párbajok megszüntetésére. Az

egyházak s iskolák tanszékei hirdessék buzgón az önzés és szenvedély feletti uralkodás magas értékét, a kötelességteljesítés boldogító nyugalmat, az élet becsének magasb felfogását, a földi életnek egy más jobb életteli összefüggését, a megbocsátás, s megkegyelmezés nemességét s édes érzelmét. Mindez hatással lesz sokakra, ha nem is mindenkire, és segíteni fogja, egyéb tényezőkkel kezet fogva, a balvélemények átalakulását. Lesznek, kik mint legújabban egy francia journalista, nem fogadják el a kihívást, mint vallásos elveikkel ellenkezőt.

Jogi szempontból is elmondhatják a tanárok kárhoztató ítéletüket a párbaj felett; nem is tekintve a párbajt tiltó positiv törvényeket, melyeknek nem engedelmeskedni minden esetre polgári kötelességsórtás, hanem tekintve csupán az ész- vagy természetjogot — a párbajok ezzel kétségkívül ellenkeznek. — A jog fogalma megszűnik, a hol az erőszaké kezdődik, a párbajvivő a jogérzetnek teljes hiányát mutatja; túlmegy azon, mi őt jogosan illeti; megtámadja embertársa személyét, testi épségét, életét, s így annak leglényegeseb jogait; nem méri a jog mérlegével a vett és adott rosszat, mert gyakran csekély sértésért nagy megtorlást, egyért százat s ezeret ad és vesz. Ily jogellenes aránytalanságot majd minden párbajnál, s olykor a legkiáltóbb színben látunk feltűnni. — A párbaj minden esetben megháborítása,

felforgatása az általános jogrendnek, a társas élet ő szent alapjának, melynek megingatása minden egyéb javak vesztét vonja maga után. A jogállam fogalma kizárja a párbajban nyilatkozó önségítséget, azon véres szellemet, mely a közép-kor e maradványában rejlik: — a jogállam nem tűrheti, hogy ne a törvény s az azt kezelő részrehajlatlan bírói hatalom legyen úr a társaságban, hanem az elhatározás vak történetre s durva testi erőre vagy ügyességre bízassék. A párbaj rendezett igazságszolgáltatás helyébe az erősebb jogát, az ököljogot, bírói részrehajlatlanság helyébe a szenvedély s boszú dühét állítja.

Mindezen nemes és kegyes tanok nem gátolták ugyan tökéletesen, hogy épen az egyetemek ifjai közt nagy mértékben ne uralkodjék a gonosz párbaj vívás, —: de mégis bizonyosan sokat hatottak az esetek kevesbítésére, s azon szellem kifejtésére, mely a lipcei torna-egylet gyűlésén nyilatkozott, s párbaj elleni egyesületek felállítását hozá indítványba. A fáradhatlan szorgalommal szórt mag végre is csak meghozza termését; ha egy része kopár és meddő sziklára esik, a szenvedély forró heve által kiégettetik, vagy vihara által elsodortatik is: más része fogékony, termékeny földre talál.

Általában tapasztalhatni, hogy a művelődés terjedésével mind ritkábbak lesznek a sértések, s az ezek által okozott párbajok is; a műveltség

magasb foka, ha némely esetben nem mellőzheti s háríthatja is el az összezörrenést, csakugyan a kihívásban higgadtabbá s meggondolóbbá és a boszúban is mérsékeltebbé teszi az embert, s azt hozza magával, hogy a művelt, jó társaság véleménye a meggondolatlan kihívó, az összeférhetlen hetvenkedő, a szenvedélyben féktelen egyének ellen fordul. Angliában már ritka eset a párbaj; s a netaláni sérelmeket, még a katonáknál is, megkért barátok bírósága intézi el, kiknek véleményében mindkét fél megnyugszik. A polgári életben annyira kiment már divatból e törvény tisztelő népnél a párbaj, hogy a kihívó örülnek tekintetik s mint ilyen elutasítatik, vagy nevetéséges don-quixottei kalandorszerepet vállal, kivel nem méltó vesződni. A kik vívni akarnak is, többnyire elhagyják Albion józan partjait s átmennek más országba az előítéletnek áldozni. Legújabbán olvastuk, hogy a büntető törvényszék azon indiai őrnagyot, ki egy ügyvédet párbajra hívott s ezáltal, mint közbékeháborító, bepereltetett, — noha az őrnagy magát hibásnak el is mérte s a történet felett sajnálatát nyilvánította, — csak azon indokból mentette fel a büntetés alól, mert magát ügyis nevetességessé tévéen, ezáltal eléggé bűnhődött; azonban több száz font sterling erejéig terjedő biztosíték letételére ítélte, hogy az ország békéjét a közelebbi évben zavarni nem fogja. — Ez Angliában a közvéle-

mény mai kifejezése. — Sőt Franciaországban is ritkulnak a párbajok, bár e hevesvérű, túlérzékeny s kényes bőrű nép sokkal kevesebbet tűr el, mint az igaz szóhoz, terjedelmes sajtószabadsághoz szokott, s külömben is phlegmás vérmérsékletű szigetlakos: — s hol előbb nem csak a magas lelkületű Armand Carrelek, s a világúnt jockey-clubb tagjai, hanem a mesterlegények s közmunkások is rendre vívtak — míg Angliában ezen osztályok emberei ökölrel végzik el apró pereiket —: most már csak igen kivételes dolog a párbaj. Fájdalom, hogy míg egyebütt, s különösen a műveltség zászlóit fennhordó nemzeteknél, ily javulást tapasztalni: nálunk, hol előbb csak alig, s bizonynyal csak nagy és fontos okokból fordultak elő, mostanában kezdtek napi divatba jöni a többnyire meggondolatlan s indokolatlan párbajok, melyeknek már nem egy áldozatát gyászoljuk.

VI.

Menjünk át egy másik tényezőre. Kétségkívül sokat tenne a meggyökerezett rász szokás kiirtására oly elismért bátorságú s jellemű férfiak egyesülése, kik felől senki sem kételkedik, hogy nem üres szájhősök, hogy bírnak férfias bátorsággal; ezeknek példája bizonyosan igen nagy hatású és sikerű lenne s az álbecsület uralkodó fogalma, a párbajok e beteges forrása, lassan-

kint megtöretnék s kiirtatnék, vagy legalább lehető legcsekélyebb fokra szoríttatnék ily élő s kitartó visszautasítás s ellenműködés által; a kihívás „minden esetben“ elfogadására ösztönző álbüszkeség s álszégyen elvesztené lassankint mindenható erejét s elterjedne a józanabb vélemény, hogy: a párbajt minden esetben, igen nagy és nyomos okok nélkül elfogadni annyi mint meghódolni egy vétkes és bolond előítéletnek, s hogy csak álbcsületérés az, mely a férfit kényszeríti minden pimasz kötekedő fegyverével okvetlenül szemközt állni bármely semmiség miatt. — Tiszteletreméltó férfiak véleménye, melyet bátran kimondani s tettel is erősíteni nem restelnének, lassankint erős közvéleményé változnék, mely azután paizsúl szolgálna a méltatlanul megtámadottaknak, kik a vélemény mai iránya mellett gyakran oly áldozattulokok, .kikről épen a „becsület“ nevében foszlik le az emberi méltóság minden sugára. — Az előítélet ily megtörését természetesen csak oly férfiak kezdeményezhetik, kiknek bátorsága kétségbe nem vonható, s kik annak már tetteges jelét adták: különben c paizs mögé fogna bújni, s az alól fogát vicsorgatni s nyelvét öltögetni minden gyáva pimasz. De ha Teleki László, ha Wenkheim Béla megtagadja is a párbaj elfogadását valamely hetvenkedő kihívó ellenében s valamely silány okért: azért senki sem fogja mondani, hogy ők nem

valódi lovagok, s a közvélemény nekik ad igazat, és a berzenkedő kihívót rója meg. — Ily férfiak kezdeményezése mellett kellene azután párbaj ellenes egyleteknek alakulni, főleg azon osztályoknál, melyek körében a párviadal leginkább divatozik, tehát a hadseregben, a nemességnél s az egyetemeken; mint erre már valóban kísérletek tétettek a lipcsei torna-egylet gyűlésén német egyetemek ifjai részéről, kik ekkor legnagyobb gyakorlatában voltak ezen állovagiságnak, mely a tizenkilencedik század szellemével annyira összeférhetlen, s kik megfogadták, hogy jövőre annak elhárítására teljes erővel s lélekkel fognak munkálkodni.

Ezen férfiak, a komoly meggyőződés bátorságával, kijelentenék, hogy becsületérzésök nem találhat elégtételt ott, hol lelkiismeretük ugyanazt nem talál; hogy a becsületet csak erényes tettek által lehet fenntartani; hogy épen a becsület törvénye nem engedi magokat egy eszük és lelkiismeretük által kárhozottat zsarnoki szokás alá vetni, s ezért a párbajt mindenkor s kivétel nélkül visszautasítják.

Ily egyesület, magába foglalva a társaság bölcs és értelmes tagjait, a törvényes rend barátit, a belátás és század embereit, mint Grandgagnage nevezi, a műveltség szövetsége lenne a vadság ellen s rövid idő alatt egészen más eredményeket teremtene elő, mint a törvényes

büntetések; mert a feladás nem abban áll, hogy a gombaként szaporodó büntettek, miután megtörténtek, büntetéssel Bujtassanak, hanem, hogy megelőztessenek; — hogy az azoknak létet adó előítélet megtöressék. E célra nem vezethet más, mint a megváltozott közvélemény hatalma; ezt előidézni, s vezetni pedig leginkább egyesületek útján lehet.

Ezen nem vívó bátraknak méltatlan sértegetésektől s rágalmaktól leendő megőrzésére azonban, s egyszersmind a hiányos, és örökké hiányosnak maradó becsületsértési köztörvényhozás s törvénykezés csorbáinak pótlására, múlhatlanul szükséges lenne egyszersmind a fenebb említett **b e c s ü l e t b í r ó s á g o k** felállítása.

E becsületbíróságok czélszerű szervezése cskorig meglehetősen kifejtetlen tárgy s mélyebb vizsgálatot érdemel. Kétségtelen, hogy a feladat megoldása rendkívüli nehézségekkel van összekötve; de ne ijedjünk vissza azoktól. — Példák nem hiányzanak már p. o. a francia, porosz, bajor hadseregnel.

A czélnak leginkább megfelelne ezen becsületbíróságoknak szabadon választott juryk alakjában felállítása. Minden egyes műveltebb és kitünőbb társasági osztály s testület kebelében, az osztály s testület p. o. a katonaság, ügyvédi kar, megyebeli földbirtokosság, egyetemi ifjúság sat. tagjai választának magok közül néhányat, kik-

nek mind értelmisége, mind becsületessége és szilárd jelleme iránt bizalommal viseltetnek., s köteleznék magokat becsületszóval, hogy ezen, önmagok által szabadon választott bíróság becsületügyekbeni ítéletének engedelmeskedni fognak. — És fognának is, mert a ki ítéletüknek, adott becsületszava ellenére, ellenszegülne, már annál fogva becstelen lenne s kizáratnék azon körből, melyben él. — Minden becsületkérdés, melyet az illetők törvényszék elébe vinni nem akarnak, ezen három, legfeljebb öt tagból álló bíróság elébe terjesztetnék, s ezen baráti, testvéri fórum előtt a legkényesebb természetű eseteket is kész volna leleplezni azon ember, ki irtózik azokat törvényszéki nyilvánosság elébe hozni, s perrendtartási formaságok procrustes-ágyára feszíteni.

E becsületjuryk feladása lenne először is mindent elkövetni a felek közti béke helyreállítására, s nem lehet kételkedni, hogy a kibékítés, a félreértések tisztába hozása, higgadt bölcs tanácsadás, meleg rábeszélés útján legtöbb esetben sikerülni fogna; mert köztisztületben álló, egyazon érdekű s műveltségű, egyazon osztálybeli társak véleménye még a makacsabb természetekre is hatással lenne. — Ha azonban a békéltetés szép és nemes munkája sikert nem eszközölhetne a szenvedély ellenében: a jury, békéltető jó barátok szerepéből áttérne a bírói szerepre. Hatáskörébe tartoznék ítélni mindennemű előforduló be-

csületsértési eset felett, mely a megbízó osztály vagy testület tagjait illeti; megbírálni a fennforgó körülményeket, megkülönböztetni a valódi s képzelt becsületsértéseket, hogy t. i. a panaszlott bántalom az ember valódi méltóságát vagy talán csak hiúságát érintette e oly érzékenyen, hogy a miatt elégtételnek helye van, vagy nincs? — ünnepélyes és kihirdetett határozattal megbélyegezni a valóban sértő felet, s kijelenteni, hogy a becsület a sértett fél részén van. Ezen juryk feladata lenne részint igazságot szolgáltatni azok részére, kik magokat ítéleteiknek önként alá vették, részint igazságot követelni a sértett részére a rendes törvényszékeknél oly esetekben, midőn azokhoz maga a sértett folyamodni nem akar, — melyek azonban nyilvánosság elé hozhatók. Különböző osztályok tagjai közt felmerülő becsületkérdések felett vegyes becsületbiróságok alakulhatnak az illető osztályok választottal közöl.

E becsületjuryket illetőleg eldöntetlen vita alatti kérdés: váljon lehet-e eset, melyben a jury, békéltetési kísérletek s a fennforgó kérdés higgadt megfontolása után is, csupán a párbajt látván egyedüli lehetséges módnak a kiegyenlítésre, azt a feleknek megengedje, vagy azokat épen párbajra utasítsa? — Mittermaier lehetetlennek tartja, hogy engedelem adassék oly cselekedetre, mely vétkesnek s helytelennek ismertetik, s azt

hiszi, hogy ily kivételek megsemmisítnék a szabály erejét; — hogy se törvényhozás se bíró ilyet ki nem mondhat, mert ezáltal gyengeséget s következetlenséget árulna el, feltétlenül károztatván egy részről a párbajt s arra törekedvén, hogy az kiirtassék, s más részről mégis elismervén, hogy vannak sértések, melyek esetében csak párbaj által lehet elégtételt venni és adni. Mások úgy vélik, hogyha Mittermaier szigorú felfogása czáfolhatlanul áll is a törvényhozó hatalomra s rendes bíróra nézve, — nem áll akkor, midőn oly külön testületről van szó, melyet a czél fokunkinti megközelítése tekintetéből állítottak fel maguknak a műveltebb társasági osztályok; mert ha a legjobbat egyszerre elérni nem lehet, meg kell elégedni a kevésbbé jóval is, de a mely elérhető. Míg jobb törvények nem hoztának a becsületsértésekre nézve, s a párbajt szükségesnek tartó közvélemény átalakulása nagyobb előhaladásokat nem tesz „úgy vélik némelyek“ — addig czélszerűbb megalkudni a körülményekkel, s némi, bár meggyőződés elleni, engedélyt adni a véleménynek, mint a zord következetesség által némely esetekben oda szorítani az embereket, hogy a becsületbírásgot elmellőzve, titok leple alatt gyilkolják egymást. — Szerény véleményem szerint azonban csakugyan kisebb rász az, ha az emberek egyes ritka esetekben a becsületbírásgot mellőzik s oly önbíráskodáshoz nyúlnak,

melyet legbensőbb érzelmük elmellőzhetlennek mond, mintha akár törvényhozás, akár pedig azon társadalmi s egyleti juryk s birói közhatóságok, melyek épen azért keletkeztek, hogy a párviadalok rász szokását kiirtsák, — bár csak egyszer is elismerjék, jobb meggyőződésük s kitűzött célukkal ellentétben, hogy rendezett polgári társaságban élő emberek közt önbíráskodásnak s boszúnak helye lehet. Ily elismerés botrány volna, még egyes embereknek saját egyéni fogalmaik érzelmeik s körülményeik nyomán induló különjárása csak sajnálandó tévedés vagy kéntelenség.

Ily egyletek s ily juryk — mint azokat főbb vonásokban jellemeztem — ha ki nem irtanák íb egyszerre s végképen a párbajok vad szokását, ha kéntelenek lennének is olykor engedni a még fennálló s csak lassankint megtörhető előítélet sodrának, minden esetre sok becses vért B drága életet megkímélnének. — Lassankint hozzá szoknának az emberek azon egészséges eszméhez, hogy becsületkérdésekben nem az úgynevezett, könnyen tévútra vezethető közvélemény, hanem közbizalomra érdemes, valóban nemes és művelt férfiak véleménye és szavazata legyen határozó.

Röviden egybefoglalt tanúság mind ezekből:

Várjunk mi is a higgadság s műveltség terjedésétől kedvező eredményeket; ha azonban a

sorompók megnyílnak, hozzunk a becsület meg-
 védésére szolgáló, s a mostaniaknál czélszerűbb
 törvényeket, és alkalmazzuk azokat részrehajlat-
 lan szigorúsággal; de állítsunk fel becsületbíró-
 ságokat is, melyek e törvények s az azok szerint
 Ítéelő köztörvényszékek hiányait pótolják; bátor és
 tekintélyes férfiak kezdeményezzenek párbaj elleni
 egyleteket, melyek józan közvéleményt teremtsen-
 nek s terjesszenek; ezen óvszerek mellett azután,
 a megpendített elvek alkalmazásával, hozhatunk
 a párbajvívók ellen büntető törvényeket is, vagy
 életbeléptethetjük az 1844-iki büntető törvény-
 javaslatot, mely a tudomány legmagasb színvona-
 lán áll, — oly reménnyel, hogy a büntető törvény
 sújtó erejére csak minél ritkábban leend szükség
 azon hazában, melynek felvilágosodott s a jószívű-
 ségre természetből hajló fiai meggondolják, hogy
 „sokkal édesebb és nemesb dolog sértéseket meg-
 bocsátani, mint megboszulni; ez utóbbit tudják a
 fenevadak is; az elsőt „csak Isten s emberek“; —
 és, hogy „e szegény hazának minden hű fiára, s
 e hű fiak minden csep véreére szüksége van.“